

Přítomnost

R O Č N I K V.

V P R A Z E 18. Ř Í J N A 1928.

Č Í S L O 41.

P O Z N Á M K Y

Dva roky vlády.

Česko-německá vláda slaví dvouleté jubileum — vzpomínáme při tom na četné polemiky, které jsme měli s opozičními kritikami o to, je-li zde vláda schopna vésti věci tohoto státu delší dobu. Oposice si libovala v tom, představovat veřejnosti novou vládu jako domeček z karet, který se sesype při nejbližší příležitosti; líčila dokonce věci tak, jakoby strany vládní většiny neměly vlastně jiného přání než se zase co nejdříve rozejít. Naši čtenáři vědí, že naše srdce po celé dva roky nešlo s touto vládou, ale nechtěli jsme, aby se veřejnosti namlouvala nepravda. Upozorňovali jsme proto oposici na životaschopnost této vlády, ukazovali jsme na živelnost sil, které svedly vládní strany dohromady a které tak brzy nepohasnou. Odporovali jsme povrchním novinářským kritikám, které hned po ustavení této vlády líčily ji jako choroblivce s jednou nohou v hrobě. Nečinili jsme tak ze záliby ve vládě, ale ze záliby v pravdě. Předpokládali jsme, že protisocialistický instinkt udrží tuto vládu tak dlouho pohromadě, jak dlouho to půjde, a v tom jsme se nemýlili. Každý politický směr má vůli vládnout, a dostane-li jednou vládu do rukou, nevdá se jí bez nutnosti. V politice musíme si už zvyknout na to, že nikdo nedá moc z rukou na pouhé domluvy. Občanské strany viděly před dvěma roky, že budou moci po nějaký čas řídit běh věcí podle svého rozumu a podle svých zálib, že budou moci zvýšiti svou moc, jako to může každý, kdo má v rukou státní administrativu: bylo nepsychologické předpokládat, že se zase rychle vzdají této příležitosti. V politice je třeba zvyknouti si na tvrdé skutečnosti: a jednou z těchto skutečností jest to, že každému politickému směru je vrozen pud vládnouti a že hová tomuto pudu tak dlouho, jak může. Byly tedy články, v nichž se už před dvěma léty mluvilo o brzkém rozkladu této vlády, lehkomyšlné klamání veřejnosti. Jsme přesvědčeni, že poznání této tvrdé reality bude mít v budoucnosti pro socialistické strany výchovný význam: socialističtí vůdcové měli leckdy tuhou práci se svými přívrženci, aby jim vysvětlili, jaké zisky plynou pro dělnickou třídu z toho, že socialisté jsou zastoupeni ve vládě; nyní, po dvou letech oposice, rozšířilo se i mezi prostými členy socialistických stran poznání, jaké nevýhody přináší vyloučení z moci a vlivu; otázka účasti ve vládě bude i řadovými členy socialistických stran posuzována správněji, a vůdcové nebudou snad už musiti ničit své nervy dokazováním svým přívržencům, že v účasti ve vládě nesluší se hledati zradu, nýbrž že je to velmi prospěšná okolnost, a že za všech okolností je lépe spolurozhodovati než nechat o sobě rozhodovati. Jsme přesvědčeni, že dostanou-li se socialisté zase do vlády, bude mezi členstvem daleko méně hlasů pro cestu do oposice, než tomu bylo dříve.

O špatných stránkách nynější vlády jsme často psali. Nesluší se však zapomínati, že přece vše vykonávala a vykonává tato vláda důležitý státní úkol, pro který zaslouží účastný zájem i na straně oposice. Je to první vláda, ve které jsou zastoupeni Němci a lidová strana — a význam tohoto faktu pro stát se nesmí podceňovat. Jakkoliv silné byly důvody, které

zejména v době divokých kampaní proti Masarykovi a v době zahrávání si s fašismem vedly k přání, aby tato vláda zmizela, byly tu i jiné věci, které zpomalovaly prudkost tohoto přání: byl to v první řadě zájem na tom, aby pokus o součinnost s Němci a katolickými Slováky nemusil býti předčasně likvidován. Kdyby se byla tato vláda byla musila brzy rozejít, bylo by to znamenalo, že aktivističtí Němci by byli diskreditováni před svou veřejností a neodvážili by se hned tak zase nového pokusu, a lidová strana by byla vehnána do oposice prudší než byla dřívější. Jestliže nyní, po dvouletém vládnutí, budou Němci a lidová strana nuceni jíti zase někdy z vlády, nebudou moci spatřovati v tom více než osud společný všem politickým stranám, který je v tom, že někdy jsou ve vládě a někdy mimo vládu. Nebude to už zásadní oposice, nýbrž dočasná a situační. Pokud tato vláda představovala spolupráci s Němci a katolickými Slováky, zastupovala zájmy celého státu, a ani oposice nemohla míti zájem na tom, aby tento experiment skončil naprostým nezdarem a rychlým rozchodem. Jako je vládní sobeckost, tak je také opoziční sobeckost, a ta by byla v tom, kdyby opoziční strany zcela ignorovaly význam, který měla první českoněmecká vláda pro konsolidaci státu, a kdyby si nepřáli nic jiného, než aby se hned s největší hanbou rozešla.

Situace vlády není už ovšem tak skvělá, jako byla v první době, a mnohé známky mluví proto, že i někteří mužové v koalici považují její dny celkem za sečteny. Není pro to žádný větší důvod než blízkost voleb: vládní strany musí počítati s tím, že při zemských volbách se ukáže, že ztratily ve sněmovně svou šestihlasovou většinu, a že možná porážka bude tak viditelná, že vláda se bude musit podle pravidel politické morálky poděkovat. Porážce ve volbách nutno v pozvolném soumraku této koalice přikládati větší význam než vnitřnímu vyžívání: neboť občanské strany, které chtějí vládnout bez socialistů nebo proti nim, měly by dost programu ještě aspoň na deset let. Kdyby tedy ve volbách nepřišla porážka nebo kdyby bylo možno ji nějak zastřít, bylo by nutno očekávat, že vláda odmítne vzdát se svého místa a povládně klidně dál ještě dva roky. Podle vši pravděpodobnosti ovšem po zemských volbách nebude možno nijak zastřít, že tato vláda nemá už za sebou většinu voličstva. Proto lze usuzovat, že socialisté jsou opravdu zase před branami vlády.

Trochu neopatrné pro československého ministra.

Všechny noviny přinesly zprávy o tom, že ministr Hodža zprostředkoval schůzku mezi chorvatskými vůdci a vůdcem anglických socialistů Macdonaldem, který na své informační cestě střední Evropou pobyl také dva a půl dne v Praze. K schůzce potom nedošlo, a můžeme tedy posuzovat jen úmysl, nikoliv výsledky. Spor Chorvatů s jihoslovenskou vládou, který v poslední době nabývá obzvláště bouřlivého rázu, je znám každému čtenáři novin a je nepochybně znám také p. ministrovi Hodžovi. Chorvati usilují nyní dostati svůj spor na mezinárodní forum, a některé jejich projevy měly povážlivě protistátní ráz. Bělehradská vláda jistě sleduje tyto věci s velkými starostmi a pravděpodobně je značně citlivá v tomto bodě. Zdá se nám, že ministr Hodža zcela přehlížel tuto situaci, když zval Macdonalda ke schůzce s chorvatskými vůdci. Účast československého ministra na takové schůzce nemůže býti v Bě-

lehradě nesena jinak než s nelibostí. Představme si, že by naše lidová strana začala vydávat protistátní projevy a že by nějaký jugoslávský ministr smluvil schůzku vůdců lidové strany s anglickými politiky: jistě bychom se také zlobili a považovali bychom to ne-li za neloyálnost, tedy jistě aspoň za neaktvnost, a poslali bychom o tom do Bělehradu nějaké rozklady. Divíme se, že p. ministr Hodža si neuvědomil, jak asi bude posuzovat jeho ochotu vláda spojeneckého státu. Chápeme, že rád by se byl objevil před Macdonaldem jako vůdce agrární internacionály; horší motivy a nějakou úmyslnou nevládnost vůči jugoslávskému státu mu nepodkládáme. Ale jistě se provinil nedostatkem opatrnosti. Skončili jsme právě v »Přítomnosti« řadu článků, ve kterých jsme dovozovali, že největší obtíže, které má naše politika s Hodžou, plynou z toho, že stavívá zájem osobní nad věcný. Jeho účast při proponované schůzce Chorvatů s Macdonaldem může toho být malým dokladem. Staraje se o mezinárodní zvuk svého jména (tuto starost lze u něho už dlouho zřetelně pozorovati), nedbal toho, že jako československý ministr musí se zdržeti všech činů, které by mohly být třeba vzdáleně vykládány jako vměšování se do vnitřních poměrů spojeneckého státu. Kdyby na př. ministr Beneš chtěl zprostředkovat schůzku jugoslávských nebo rumunských socialistů s anglickými nebo německými, bylo by i skupině p. ministra Hodži zřejmo, že oficiální osobnost nemá práva na takové činy, které by si jistě mohla dovolit jako soukromník. Na štěstí našel se někdo, kdo chybu Hodžovu napravil: byl to sám Macdonald. Byv řádně informován, prohlásil, že nemá zájmu na schůzce s Chorvaty, a tak k setkání nedošlo. Bereme své dobré, kde je nalézáme, a tak jsme vděční i anglickému politikovi za to, že zabránil československému ministrovi vzbudit v Bělehradě kyselé pocity. Můžeme být jisti, že by si to byli v Bělehradě na nás pamatovali.

Právník před poričskými troskami.

Lajdácky stavěný betonový kolos rozdrtil desítky ubožáků, desítky rodin ocitly se rázem před strašlivým problémem, jak zajistiti svoji budoucnost. Na pomoc byl mobilisován kde kdo, vojsko, hasiči, policie, lékaři. S nasazením života činili lidé pokusy, aby zachránili těch několik málo, kteří katastrofu přežili. Lékaři vynaložili všechno úsilí, aby zmírnil a při životě zachovali, co se zmírnil a při životě zachovati dalo. Veřejnost podniká narychlo sbírky, úrazová pojišťovna oznamuje jaké bude vyplácti renty... všude plno dobré vůle. A přece zdá se, že na něco se zapomnělo; zapomnělo se na pomoc, která měla přijíti stejně rychle a která přijde pozdě, pokud přijde vůbec. Nuže:

Je lidsky vysvětlitelné, že za hrůzy a zmatku nikdo zpravidla nemá dosti klidu, aby si uvědomil, že v okamžiku, kdy dopadl poslední betonový balvan na těla nešťastníků, vytvořil se rázem nový právní stav. V tu chvíli ten, jenž zavinil strašlivé krveprolití, stal se ohromným dlužníkem těch, jimž zabil nebo zmrzačil živitele, nebo těch, jimž způsobil pekelná muka. Jemu klade zákon za povinnost platiti renty pozůstalým, hraditi náklady léčení, ušlý zisk, bolestné a p., tedy sumy jdoucí do set tisíc, ne-li do milionů. Rázem vynoří se otázka, zda vinník na to vše stačí. Bohužel tuto otázku však kladou si všichni chladně uvažující věřitelé obchodní a dodavatelé dřive, nežli uplakané ženy a děti. Výsledek může být pak ten, že v době, kdy dojdou k soudu prvě žaloby na náhradu škody pozůstalých vdov a dětí (kterým jest nad to nutno sběhati řadu úřadů za účelem dosažení vysvědčení pro právo chudých!), budou již pohledávky dodavatelů jejich právními zástupci výhodněji zabezpečeny. Možností k tomu dává zákon dost ve formě různých prozatímních opatření, stanovením lhůt pro získání exekučních zástavních práv před uvalením konkursu, zavedením

vyrovnaní a jiné a jiné. Jdeme dále. Podle našeho práva přechází nárok na bolestné na dědice žalobcovy jen v tom případě, je-li v čas smrti postiženého již u soudu zažalován. Kterému neprávnicku však je tato okolnost známa? Lze ostatně předpokládati, že některá z těch prostých žen, zoufajících si na chodbách nemocnice, bude mysliti na to, aby šla k advokátovi, když vedle ní s rozdrčenými údy manžel umírá? Uvažme však, že při mukách, která musili zranění nešťastníci vytrpěti, šly by nároky na bolestném jistě do statisíců. Rodině by bylo alespoň na čas pomozeno, snad by byla zachráněna. Bylo by však nutno jednat rychle; pomoc právníka musila by být okamžitá, stejně jako pomoc lékaře nebo vojáka nadzvedajícího drtící balvan. Čas však utíká a ranění umírají, berouce s sebou do hrobu své nároky na náhradu za vytrpěné bolesti; rodině nedostane se z tohoto ničeho.

Přemýšleli a diskutovali jsme o tom my právníci, stojíce bezmocně nad příšernými troskami, zatím co kolem v šíleném chvatu řvaly elektrické vrtačky a lékaři pobíhali s krvavými rukama. Stáli jsme stranou, nikdo nás nepotřeboval. A přece mohli jsme snad i my přiložiti pomocnou ruku... Bylo by ovšem teprve nutno hledati nějaké formy pro to, aby byla zajištěna právní ochrana těch, kteří jsou při podobných katastrofách ohroženi. Chrání-li však zákon velmi pečlivě nesvěprávné, proč by obdobným způsobem nemohl ujmouti se těch, které náhlá a strašlivá rána zbavila schopnosti hájiti normálním způsobem své ohrožené právní zájmy? Dalo by se snad uvažovati o tom, aby soud nebo advokátní komora ustanovila okamžitě někoho, jehož úkolem by bylo chrániti po stránce právní postižené, jimž prodlením hrozí vzniknouti újma. Bylo by také možno delegovati k tomu v určitých případech finanční prokuraturu nebo jiný úřad. Předpokladem by však bylo, že by vše musilo jíti bleskurychle (bez jakýchkoli vysvědčení s pěti razítky nejruznějších úřadů!). Máte mimoděk pocit, že nároky postižených, kteří v momentu katastrofy ocitají se v krajně nevhodné posici, vyžadují veřejné ochrany, ztrácejíce výhradnou povahu soukromoprávní. Vytýčiti přesné směrnice pro způsob, jakým by tato věc měla být oděna v zákonné roucho, není a nemohlo být úkolem této letmo načrtnuté poznámky. Chtěl jsem jen vylíčiti, jaké asi myšlenky táhly hlavou nám — právníkům, když kolem nás nosili mrtvé a zmrzačené.

Dr. Dr.

Ještě o tom parlamentě a kultuře.

Veřejná kritika nemožného hyzdění umělecké budovy bývalého Rudolfina měla jeden pozitivní výsledek. Předsednictvo poslanecké sněmovny promluvilo poprvé o této věci veřejně tím, že vydalo ze své porady úřední zprávu, ve které celý jeden odstavec byl věnován této věci. V tomto projevu již prohlásilo, že nádherné mramorové schodiště ve vstupní halle k nynější obrazárně zbořené nebude. Kromě tohoto cenného prohlášení mluvílo se v projevu předsednictva ještě o jiných věcech. — Přestěhování předsednictva do nynějších místností obrazárny odůvodňovalo se tím, že jsou nuzně umístěny: sněmovní korespondence (má tři místnosti: kancelář přednosty, velkou místnost redakční a místnost pro zřizence a rozmnožování zpráv), těsnopisecké kanceláře (tři místnosti), sklad sněmovních tisků, krajní nezbytnost, aby předsednictvo ustoupilo ze svých dobrých místností tím dosti průkazně odůvodněna není. Stejně přestěhování poslanecké restaurace z nynějších místností do hally u obrazárny odůvodňuje se domnělou nedostatečností nynější úřednické a žurnalistické restaurace, která má zděditi nynější místností tím dosti průkazně odůvodněna není. Stejně přestěhování žurnalisty stížností, že jim místnost nynější restaurace nevyhovuje; v každém případě bude nynější sál poslanecké restaurace pro ně méně výhodný — lidé, kteří celý den ve sněmovně pra-

cují, nemají rádi místnosti s umělým světlem. Vesměs důvody hledané ex post. Nakonec pak bylo v projevu předsednictva ujištění, že při úpravě »nemůže býti řeči o architektonickém porušení« hally, či jak onu místnost nazývá předsednictvo, rudolfinské dvorany. Předsednictvo je zde zřejmě na omylu. Jestliže žádá, aby ve výši prvního poschodí místnosti, sousedící s touto dvoranou, byly přepaženy, a poněvadž by pak vznikly tmavé kanceláře nebo chodby, a jestliže žádá dále, aby se vybourala do dvorany okna, bylo by to stejné architektonické porušení, jaké bylo již neodpovědně provedeno v zasedací síni sněmovny a jaké se děje při provádění úprav v příštích vládních místnostech, kde se pro pochybnou náheru kazí architektonické prvky Zítkova díla.

Opravy ovšem neprovádí sněmovní předsednictvo, ale ministerstvo veřejných prací, do jehož resortu spadají státní budovy. Ale to sněmovnu nezbujuje odpovědnosti za to, co se v budově děje. Když sněmovna činitelům vysloví přání, aby se ihned odklídila z budovy obrazárna, ministerstvo osvěty vynakládá největší energii, aby galerii k tomu přinutilo. Když ze sněmovny vyjde přání, aby v zasedací síni byla postavena chodba a z místnosti knihovny se udělaly místnosti vládní, ministerstvo veřejných prací to ovšem urychleně provede, stejně jako přebourá třeba celý zadní trakt budovy, když sněmovna řekne, že chce aby místnosti byly uspořádány tak a tak. Jestliže však sněmovna jakožto iniciátor sama nedohlédne, aby toto splňování jejích přání nedálo se s kulturními škodami, má za nekulturní provádění svých přání plnou odpovědnost. A jestliže sama není s to posoudit, zda se dbá nejprimitivnějších ohledů na uměleckou cenu budovy, pak má naléhat na to, aby výkonní orgány jejího přání dříve slyšeli odborníky-architekty i umělce, než se začne práce tak odpovědná. Svolat anketu takových znalců není nic těžkého: umělecké korporace by vyslaly znalce pravé a odpovědné. Ostatně stačilo by slyšet pouze Státní památkový úřad a dbátí jeho soudu; místo toho se ovšem činí pokusy, zvrátití jeho zásadní protesty mocí úřední. V každém případě na budově Rudolfiny byly již spáchány velké hříchy, a tu by bylo ještě na čase před konečným rozhodnutím o dalších přestavbách, poradit se s těmi, kdo věci rozumějí. Bohužel se zdá, že dnes se již otázka chápe jen s hlediska prestižního a na prestižní otázky ovšem kultura zpravidla doplácí.

Je vůbec ku podivu, jak se postupuje při provádění adaptací v poslanecké sněmovně. Zde by přec měla se vypisovati soutěž mezi umělci a architekty a možná, že by se pak našlo řešení, které by vyhovovalo nárokům jak sněmovního předsednictva, tak požadavkům uměleckým. To, jak se provádějí adaptace nyní, nesvědčí o tom, že úprava bude v souhlasu s požadavky uměleckými, a proto ani k budoucím úpravám, o nichž dosud nebylo slova řečeno veřejně, není možné mítí důvěru. Je těžké pohnouti parlament k tomu, aby si této věci všiml, ale není možné, aby si ho nevšimla kulturní veřejnost a nežádala, aby se vysvětlilo, co se má všechno s rudolfinskou budovou státí, kdo je za to odpovědný a jaké jsou dány záruky, že nedojde k dalším škodám.

V. Koenig.

Prohlášení.

V článku uveřejněném v č. 41. časopisu Přítomnost dne 20. října 1927 pod nadpisem »Obecní volby«, v němž se psalo o společnosti ziskuchtivců, která se shlukla kolem poslance Jiřího Stříbrného, nemínila redakce, jak ostatně z textu článku vysvítá, výkonný výbor strany slovanských socialistů, jehož osoby nejsou ani redakci známy, takže nemohla mítí a neměla úmyslu urážlivého.

Redakce.

LITERATURA A UMĚNÍ

J. Ed. Šrom (Moskva):

Jak Rusko oslavovalo jubileum Tolstého.

IV.

Než přejdeme k vylíčení jubilejních oslav v sídle Tolstého, v Jasně Poljaně, zmíníme se krátce o tom, co se s tímto populárním místem dalo za revoluce.

Již na jaře 1917, v době zatímní vlády, byl okamžik, kdy muzíci z Jasně Poljany i vesnic okolních chtěli naložit se statkem rodiny Tolstých stejně, jako se to dělo s velkostatky ostatními, totiž vyhnati Sofii Andrejevnu i s dětmi a o statek se rozdělití. Je to zajisté příznačné, vždyť značná část mužiků znala Tolstého osobně, a ukazuje to jen znova, jak rychle mizel bezprostřední vliv jeho osobnosti a jak živelný byl odpor ruského venkova proti všemu šlechtickému a statkářskému. Jen úmornému přemlouvání mužiků osobními přáteli a ctiteli Tolstého se podařilo dosáhnouti, že nechali Jasnou Poljanu v tom stavu, jak ji zanechal Tolstoj.

Sofie Andrejevna se tak polekala, že žádala vládu Kerenského o ozbrojenou ochranu. Do statku a vesnice se pak nastěhovala setnina kozáků, vyjídala vesnici, vedla si chámsky a popudila proti sobě mužiky tak, že jakmile vypukla revoluce listopadová, ihned z Jasně Poljany se rozběhla. Když se pak v blízké Tule utvořila místní vláda sovětská, vynaložili přívrženci Tolstého veškeren vliv, aby velkostatek byl zůstaven v celosti. V době nejdravější živelní a násilné likvidace velkostatkářství bylo i pro Tulský sověť velmi nesnadné činiti z nacionalisačního dekretu hned v prvých dnech revoluce výjimku. Mužici jasnopoljanští cítili se tím poškození, přišli o půdu i inventář velkostatku. Byli ovšem částečně odškodněni jinak. Ústřední vláda sovětská brzy pak vydala speciální dekret, jímž Jasná Poljana byla prohlášena za majetek lidu jako celek. Na vnější znamení tohoto aktu byl hrob Tolstého zahalen po několik dní rudými prapory. Statek byl dán k ošetřování i užívání rodině Tolstých, měl však býti držen v původním stavu. Začátkem r. 1918 vznikla v Tule osvětová společnost »Jasnaja Poljana« a ta si vzala na starost opatřovati pro sídlo Tolstého ochranu. Sofia Andrejevna i její nejstarší dcera, Tařana Lvovna, se na společnost pak přímo obrátily s návrhem, aby vzala statek i sídlo úplně do své správy a péče, s čímž společnost souhlasila. Během roku dal k tomu souhlas komisariát zemědělství zvláštním nařízením, dům Tolstého i jeho hrob vzal pak do přímé ochrany komisariát osvěty.

Největší nebezpečí hrozilo Jasně Poljaně, když Děnikin od Orlu blížil se r. 1919 k Tule. V Jasně Poljaně byl tehdy pluk bolševické jízdy, bylo tedy nebezpečí, že se tam rozzuří boj. Společnost »Jasnaja Poljana« tehdy poslala do Moskvy rychlého posla se žádostí, aby pluk byl vyveden a nepřítel o tom vyrozuměn. Žádosti této bylo vyhověno během 24 hodin, na Jasnou Poljanu nebyl podniknut útok, ani nebyla ostřelována, ač boje zuřily v největší blízkosti. Tak se stalo, že sídlo Tolstého zůstalo úplně neporušeno, ne-

dotkla se ho ani revoluce majetková, ani občanská válka.

Správu statku i domu vede nyní společnost, hlavní slovo v ní náleží Alexandře Lvovně. Mužici, koopeperující se společností, byli odškodněni částečně půdou, částečně jinou formou státní pomoci, zejména stavbou střední školy, nemocnice, podporou družstva atd. Výnosu ze statku je používáno výhradně k udržování památek po Tolstém, historického jeho obydlí, nového musea a hrobu.

Jubileum uvedlo Jasnou Poljanu do svátečního roucha, vždyt do ní měli zavítati moskevští hosté z ústředního slavnostního výboru, zástupci vlády i ciziny, řada jiných hostů.

Byl deštivý, podzimní den, jen na několik málo okamžiků prolomený modravými místy na obloze a úsměvy slunečními. Po celé délce cesty, z Moskvy až do Tuly a dále do Jasně Poljany, celých těch 220 kilometrů, hnily na polích mandele obilí, místy nezralý dosud oves, někde dokonce i žito. Dvouřadé vesnice podél cesty byly špinavé a chudé, stejně jako tenkrát před mnoha lety, když tuto cestu konal Lev Nikolajevič pěšky. Velmi málo se Rus ve svém zevnějšku změnila na vesnici za celou poslední, předrevoluční generaci, i za 11 let revoluce. Stejí výročí narozenin jasnopoljanského velikána oslavovala v oděvu téměř stejném, jaký měla za jeho života.

Vnitřní obraz svůj však změnila Rus radikálně. Což byly by možny vůbec nějaké oslavy, kdyby u vlády byl režim, jenž Tolstého okázale vyhnal z pravoslavné církve a jen z bázně před zahraničním světem neposlal jej někam na Sibiř? Bylo by možno, aby nejmladší dcera Tolstého otvírala v bývalém sídle svého otce novou, svobodnou, laickou školu, ve které nynější vláda, z piety k velikému člověku, s nímž ostatně souhlasí jen v málo věcech, setřela stopy i svého bolševického církevnictví a svolila, aby v této škole, jediné v Rusku, neučila se mládež předmětům vojenským a nevedla se mezi ní protináboženská propaganda, jež jinak je všude takřka povinným předmětem?

Tyto otázky kladl si mnohý z hostů domácích i cizích, kdož vážil namáhavou cestu do Jasně Poljany v památné dny oslav.

Nesly-li oslavy v hlavním městě jakési podivné odstíny čehosi erárního, co jen místy neslo stopy procítění a vnitřního tepla, pak oslavy v Jasně Poljaně byly srdečným projevem. Snad bezprostřední přítomnost ducha Tolstého, snad tisíce bezprostředních památek na něho, tisíce živých vzpomínek jeho současníků zde se pohybujících, jeho lidskou dobročinností a apoštolskou prostotou nejvíce přispělo k tomu, že tento odlesk velké bytosti na vlídných svazích i dolinách, v nových budovách dneška i starých chatách dřívějška, vzrušoval a přibližoval všechny a všechno oné tvůrčí činnosti, denní práci, životu, myšlenkám, přednostem i tragickým omylům Tolstého.

Slavnostní výbor otevřel v tento den v Jasně Poljaně novou, devítitřídní pracovní školu. Na ní vzdělává se kolem 450 dětí místních i okolních, na ní kuje se nový poměr mužika ke školskému vzdělání. Jeden z prvých absolventů této školy za slavnostní schůze velmi pěknou řečí ukázal, že tento poměr se vytváří kladně, a ředitelka školy zdůraznila, jak se zde tvoří vskutku cosi nového v ruském životě. Výstava žákov-

ských prací, nikoliv vyleštěná a parádní, ale prostá a upřímná potvrdila, že je to všechno plná pravda. Slova profesora Velemínského, pronesená jménem všech zahraničních hostů po česky, vyzvedla výmluvně pedagogické přednosti tohoto hlavního pomníku památce Tolstého, který právě v dětství a v mládeži viděl stopy a projevy čehosi božského. Ani politické poznámky Lunačarského, jenž snažil se něco vytěžit z liberálního poměru sovětské vlády k této škole, nesetřely závan nového, osvobozeného ducha, který prostupoval atmosféru jasnopoljanské oslavy a jenž se dere nezdřizitelně všemi pory do ruské vesnice.

Hrob Tolstého, prostinký a imposantní, utajený v skvělé samotě mezi nepravidelnými skupinkami platanů, dubů, lip a jasanů, na onom místě jasnopoljanského parku, kde podle pohádky staršího bratra Tolstého leží zakopán zelený proutek štěstí a vzájemné lásky, pokryt byl celý astrami z jasnopoljanské zahrady, před průčelím domu rozložené. Stephan Zweig zde tiše poznamenal: »V tomto bezejmenném hrobě bez pomníku a bez odznaku, v samotě Tolstým tolik milované, spočívá ohromnost velikána z velikánů...«

A pak byla prohlídka Tolstého obydlí. Kdož by neznal z obrázků onen proslulý dům v stromoví s verandou do zahrady a s balkonem v prvním poschodí? Dnes je tato budova museem, jež snaží se zachovati pro budoucí pokolení nedotčeným onen tragický okamžik, kdy Tolstoj, doprovázen jsm lékařem Dušanem Makovickým, opouští za mlhavé podzimní noci svůj domov a odchází do neznáma navždy. Veliká prostota a neočekávaná skromnost zírání ze všech těchto předmětů, tak veliká, že si vynutila kdysi před lety slzy ve zračích Masarykových. Jen portréty předků a vlastní, umělecké obrazy členů rodiny Tolstých a nejbližších přátel, provedené vesměs vynikajícími umělci, jsou zde jakýmsi přepychem. Všechno ostatní mluví o nesmírném oprostění, které mohla porušovati jen nenápadná péče Tolstého nejbližších, jež mu tajně podsunovala v jeho stáří tu lepší křeslo, onde pohodlnější lenošku neb teplejší příkrývku, dokud to Tolstoj sám neopozoroval a nenápadně neodstranil. Zde leží kol dokola řada relikvií, počínajíc rukopisnými poznámkami, jako je na příklad zmínka, že thema pro »Vzkříšení« poskytl Tolstému známý vědec, právník a přítel literátů ruských, Koni, a končíc třeba pery, kalamáři, židlemi na nízkých nohou, na nichž krátkozraký Tolstoj sedával u psacího stolu, dárky přátel a ctitelů, gramofonem od Edisona, sochami a kresbami od Trubeckého, Ginsburka, Krámského, Řepina, Gaye a jiných. Zde nad stolem, pod dlouhou řadou svazků naučného slovníku Brockhaus-Effron je pečlivě seřazena malinká knihovnička nejintimnějších filosofických děl světové literatury, pokud možno v originálech, a v ní právě uprostřed Masarykova »Sebevražda« s mnohými poznámkami rukopisnými. Toto prosté, chudé obydlí připomíná co nejvýrazněji Tolstého-starce, filosofa, náboženského myslitele, tragického hledatele nových cest, jež by neměly zapotřebi lidské civilizace v té formě západnického komfortu životního, jenž postupně jeví se milionům nezbytným, Tolstému však prokletým. Zde všechno mluví o bezprostředním poměru k přírodě, i ten strom »chudoby«, pod nímž Tolstoj každodenně rozdával příchozím almužnu, i ty koruny stromů před pavlačí, do nichž Tolstoj ukazoval, když byl v dobrém rozmaru, žer-

tovně podotýkaje: »tam jsem se narodil«. V těch místech totiž stával kdysi jeho rodný dům, který byl jím pak v mládí prohrán v kartách i jednomu ze sousedních statkářů odvezen asi dvacet kilometrů do sousedství, kdež stál až do roku 1912, až byl pak prodán, tentokrát na palivo. Z obrovského sadu jabloní, z cest, jež někde připomínají park, jinde les, z malého rybníku a květinových záhonů vane zde všude dech Tolstého díla, jeho mužných i stařeckých let.

Jubilejní dny všechno to oživily, Jasná Poljana stala se na řadu dní středem pozornosti celého světa, kosmopolitismus ji prolínal pietními doteky, oslavné řeči i nově odhalený pomník Tolstého ji vyzvedávaly a povznášely na jakýsi pravzor ruské vesnice. Předsedou jejího sovětu je dnes mladá žena, jež je si však dobře vědoma, jak občanství Jasně Poljany je nejen ctí, nýbrž i zodpovědností. V tom, že i ona, typická představitelka nového řádu, našla množství pevných, odhodlaných slov o památce velikého genia, že ona, základní atom sovětské vlády, dovedla vložit svou energii do stejného řečiště, jako správkyně památek po Tolstém, Alexandra Lvovna, v tom všem je záruka, že živá a činorodá památka po Tolstém přec jen nevymizí z míst jeho bezprostřední působnosti, ani když revoluční politický režim jej nepřijme celého a ve mnohých věcech jej bude stále potírat.

V.

Líčení bylo neúplné, kdyby v něm nebyla zmínka o museu Tolstého v Moskvě. Bylo v největším chvatu a v posledním okamžiku před jubilejními slavnostmi nově upraveno a uspořádáno a poskytlo nejlepší ilustraci k celému dílu Tolstého. Po odchodu nejstarší dcery jeho Taťany Suchotinové z Ruska, je správcem musea jeden z posledních sekretářů Lva Nikolajeviče, Gusev.

Museum lesklo se čistotou, když velké řady jubilejních návštěvníků procházely jeho místnostmi. Dříve zde leccos bylo ošumělé, zdi dávno nebíleny, vitriny rozestaveny ne zrovna nejšťastněji. Státní subvence, jež byla uvolněna několik dní před oslavami, zde tedy přec jen trochu pomohla.

Pokoje musea jsou vybaveny vkusným, starobylym nábytkem, a také vitriny pocházejí z dob, kdy šlechtická hnízda ruská nenesla ještě stopy vkusu dekadentického. Památky na Tolstého nabývají v takovém ovzduší zvláštní působivosti, není možno procházeti bez pohnutí.

Uspořádání je chronologické, a museum tedy může být výbornou studijní pomůckou k životopisu Tolstého. Začíná řadou portrétů rodinných, jsou zde předkové se strany otcovy i matčiny počínajíc prvním hrabětem Tolstým, jemuž tento titul udělil Petr Veliký. Mnoho portrétů náleží rodině Volkonských, na stěnách jsou umístěny též rozsáhlé rodokmeny obou rodů. Dětství Tolstého je zachyceno několika památkami z Jasně Poljany a z Kazaně, hned vedle nich jsou vzpomínky na pobyt na Kavkaze i na důstojnická a válečná léta v Sevastopoli. Zde již vynořují se první připomínky literární činnosti, rukopisy, korektury, otisky, prvá vydání. Svatba Tolstého se Sofií Andrejevovou Bersovou je vzpomenua nejen svícemi, jež drželi snoubenci za obřadu svatebního, nýbrž i celou řadou předmětů, jež je tenkrát obklopovaly a byly po dalších 48 let

společného života tak pečlivě opatrovány, že mohly nyní nalézt místo zde, ve vitrině.

Pak již následují léta intenzivní literární činnosti, rychlý vzestup ke světové slávě a jednotlivé mezníky přebohatého života duševního. Jsou zde upomínky na všechna téměř díla Tolstého, každá z jeho vynikajících prací literárních a filosofických je doprovázena řadou předmětů, jež mají k ní přímý vztah. Rukopisy, poznámky, pomocné práce ženy Tolstého, ilustrace jeho děl vynikajícími ruskými umělci, portréty Tolstého z doby, kdy tvořena byla ta či ona práce — všechno je zde pietně uloženo. Vidíme před sebou epochu tvorby románu »Vojna a mír«, epochu »Anny Kareninovy«, epochu řady drobnějších prací a nakonec epochu »Vzkříšení«. Umělecká díla malířů a sochařů, většinou těchže, jak jsme viděli v Jasně Poljaně, jen v novém detailu, v jiném prostředí, jsou zde rozestavena takřka na každém kroku a doprovázena zachovanými součástmi klasického oděvu Tolstého, kusy prádla, obuvi, nejobvyklejších předmětů, s nimiž byl v denním dotyku. Známý obraz Řepinův, bosý Tolstoj, v bílé ruské blůze, jež po něm dostala své jméno »tolstovka«, s rukama založenými za kožený pasem, v kapse blůzy dvě červené knížečky, dívá se do dálky svými nejvýraznějšíma očima silného člověka, který světem současně pohrdá i miluje jej, který v tomto bosáckém oprostění vidí nejlepší projev lidské mohutnosti. Je to již Tolstoj z posledních let svého života a blízko něho tedy leží číslo úředního věstníku nejsvětějšího synodu z roku 1901, a v něm na první stránce výnos, jímž je Tolstoj vylučován z církve. Nad tímto historickým číslem sklání se stařecky jízlivý obličej Pobědonosceův, kolem něho však vykřikují svůj protest nesčetné pozdravné adresy, které Tolstoj po exkomunikaci dostával denně ze všech konců Ruska a z celého světa.

Brzy potom jdou již vzpomínky na odchod Tolstého z Jasně Poljany, na nemoc a smrt. Ve vitrině leží dva jízdní lístky II. třídy pro Tolstého a Makovičského, s nimiž odjízďeli 29. října 1910 z Jasně Poljany do neznáma. Několik památek, mezi nimi různobarevné tužky, ocelové hodinky s ocelovým řetízkem, zápisník, měl Tolstoj tehdy u sebe a naposled jich používal. Leží zde telegramy z celého světa, v přecetných jazycích, které se dotazovaly, kde že je Tolstoj, leží zde také telegram korespondenta »Ruského Slova«, Orlova, který první ohlásil, že Lev Nikolajevič leží nemocen na stanici Astapovo.

A museum uzavírá řadu památek věrnou kopií pokoje v Astapově, kde Tolstoj zemřel na zánět plic po nedlouhém zápase. Malá, temná chodbička vede z posledního pokoje musea k tomuto dojmavému jeho závěru. Chodba je spoře osvětlena, jsou v ní již památky na smrt, mezi nimi řada listů všech zemí světa se zprávou, že Tolstého již není. Z českých novin je tam pouze zvláštní vydání »Národních Listů«.

Hned u dveří pokoje astapovského leží na koženém cestovním kufru kabát, který Tolstoj si oblekl pod plášť, když za temné noci odjízďel. Do pokoje hledí dvě malá okna, světlo z nich je tlumeno prostými tylovými záclonami. Proti dveřím, skleněným a zahaleným, stojí úmrtní lože. Je to prostá, železná postel a na ní matrace, prostěradlo, houněná příkrývka, jež naposled hrála chřadnoucí tělo. Kolem hlavy u oken stojí tmavá španělská stěna, aby světlo jdoucí záclonami bylo ještě více ztlumeno. Za hlavou nemocného stál stolek,

na něm malá, petrolejová lampa se zeleným stínítkem. Když Tolstoj naposled vydechl, byla lampa tak umístěna, že záře její padala na profil mrtvého a vrhala stín tohoto profilu na světlezelené, papírové čalouny pokoje. Tento stín byl tak nápadný a jasný, že kterýsi neznámý návštěvník nedolal a tužkou obrýsoval tuto silhouettu na stěně. I dnes ji tam dobře vidíme.

V pokoji je ještě více původních památek. U nohou nemocného, na hřebíku, visí temný cestovní plášť, pod ním stojí židle, na níž seděla Alexandra Lvovna, již si Tolstoj přál před smrtí ještě vidět. Nevěděl ovšem, že vedle ní seděla v posledních jeho okamžicích také Sofie Andrejevna, jež přišla, když již nemocný byl v bezvědomí. Na kulatém stolku nacházíme zbytky léků ve skleněných nádobách, teploměr, předměty k děláni obkladů, vatu, krabičku jakéhosi bílého prášku, řadu drobností. Na podušce, do níž zapadla mrtvá hlava, leží dnes věneček z umělých květů, jak jej tam položila kdysi uctivá čísi ruka. Kromě malé pohovky s povlakem, stojí zde ještě několik prostých židlí. Toť všechno, co obklopovalo odchod Tolstého . . .

Prostota, chudoba, ale současně i jakási nezměřitelná síla.

VI.

Po celý týden trvaly slavnostní večery, schůze, výstavy. Víc a více na nich vystupovalo ono oficiální stanovisko, které intelektuálové komunističtí vyjádřili již před zahájením jubilejního týdne. Tolstoj byl oslavován na zvláštním večeru Akademie uměleckých nauk, v této instituci, jež má za účel zabývat se uměním vědeckými methodami a systematicky je analysovat a studovat. Zde připojen byl i umělecký program, který vyplnili nejlepší dramatictí umělci moskevští.

Samostatný večer uspořádali nejbližší učenci, stoupci a následovníci Tolstého, kteří dodnes vyznávají jeho učení filosofické a náboženské. Byl to večer vzpomínek osobních, do Polytechnického musea se sešlo velké množství tolstovců i zvědavců, avšak jen málo členů oficiálního výboru. Hlavní slovo měl Čertkov, nejdůležitější spolupracovník Tolstého a dnes uznávaný vůdce tolstovců, dále zmíněný již Gusev a četní vynikající ctitelé další, mezi nimi i staříčký nakladatel spisů Tolstého, Gorbunov-Posadov. Jeho vystoupení bylo do jisté míry sensací. Líčil své intimní vzpomínky na Tolstého a skončil takto:

»Kdyby byl dnes Tolstoj živ a musil žít pod sovětskou vládou, jistě by v dnešní památný den položil vám, soudruhům komunistům, tyto požadavky: Odstranění trestu smrti, zákaz prodeje vodky, zastavení militarizace sovětského státu a poskytnutí takového množství politických svobod, jaké je nutno lidské osobnosti, aby se cítila volnou.«

Shromáždění přivítalo tato závěrečná slova potleskem, ale hned na nejbližším dalším oslavném večeru v Experimentálním divadle Lunačarskij je odmítl velmi rozhodně a prohlásil:

»Sovětský svaz je ze všech stran obklopen nepřáteli. Proto nemůže se vzdát své Rudé armády, nemůže odzbrojit, poněvadž by byl okamžitě zardousen a sovětská vláda svržena. Sovětský svaz nemůže za žádných okolností souhlasit s učením Tolstého o neprotivení se zlu. Činí-li tak tolstovci, je to jejich věc, ale stanoviskem vlády u nás to nikdy nebude.«

Také otázka, že na jasnopoljanské škole se neprovádí sovětská »vojenisace« a protináboženská propaganda, vedla během slavností k další epizodě. Lunačarskij sice, jak bylo již řečeno, poukazyval na tuto okolnost před cizími hosty jako na důkaz sovětské tolerance a piety k Tolstému. Ale prostý sovětský žurnalista Živov, který byl v Jasně Poljaně přítomen žakovskému večeru a jemuž žáci nezdáli se při tom dosti živými, nýbrž spíše zakřiknutými, je o věci zcela jiného mínění. Napsal do »Izvěstij« článek, v němž líčí, jak v jasnopoljanské škole mrzačí se na duchu 450 budoucích sovětských občanů, že se z nich vychovávají zakřiknutí tolstovští tichošlápkové, do nichž je cpáno neprotivení se zlu. Při tom Živov přímo dává na jevo, že tuto školu je třeba proměnit na obvyklou školu sovětskou, bez jakýchkoli výsad v oboru »vojenisace« atd. Tyto vývody sovětského žurnalisty podepřela ihned řada dopisů redakcím z kruhů dělnických, často velmi kategorického rázu. »Izvěstija« sice otiskly také dopis Alexandry Lvovny a ředitelky školy, v němž obě ženy snažily se uvést poznámky Živovovy na správnou míru, ale redakce k nim připojila takovou poznámku, že z ní bylo vidět, jak s míněním Živovovým souhlasí, i když v jeho zprávě jsou faktické nesprávnosti. Je tedy možno, že zde nad lidovým komisařem osvěty zvítězí docela hladce sovětský žurnalista, podepřený řadou dopisů redakcím a že v krátké době přestane býti pravdou to, čím se Lunačarskij chlubil jako sovětskou tolerancí.

V celku oslavy jubilea Tolstého přispěly hodně k popularisaci jeho veliké osobnosti, třebaže snaha byla postavit ji do světla, vyslaného jen oficiálními reflektory. Škoda jen, že Gosizdat nevydal k jubileu nově aspoň tři neznámější díla, »Vojnu a mír«, »Annu Kareninu« a »Vzkříšení«. Bylo by se jich rozprodalo na statisíce a státní pokladna snadno mohla dostatí zpět oněch 150.000 rublů, jež na oslavy věnovala. Naproti tomu úplné vydání spisů Tolstého sotva bude mítí sensační úspěch na knižním trhu. Bude značně drahé a potáhne se několik let.

Franta Kocourek:

Poslední Lubitschův film.

Americká filmová produkce nemá díla výjimečná v tom smyslu, jako produkce německá nebo ruská. Marně bychom za oceánem hledali něco tak formálně nového, jako byl svého času »Kabinet dra Cagliariho« s Wernerem Krausem a Conradem Veidtem, film, který nemohl mít pokračování, protože naráz a plně uskutečnil expresionistickou doktrinu svých tvůrců. Docela už neuvídíme na plátně pod americkou firmou něco podobného »Křižníku Potěmkinu«, v němž si intenzita událostí vynutila bezprostřední filmový a umělecký výraz, do té doby nevídaný a také jedinečný, to jest bez možnosti pokračování. Takové převraty nenajdeme v zemi s nejmladší tradicí a umělecky nejkonservativnější. Její nepsané zákazy nesměla beztrestně překročit ani Chaplinova genialita.

Výboje amerického filmu jdou jiným směrem. Novot se odvažují jen v malé míře a ještě je podávají formou co nejméně nápadnou. Páni farmáři ze Západu, kteří jako konsumenti filmu mají takový význam, by se mohli pobouřit, kdyby si výrobci dovolili dělat něco

proti pravidlům. Sáhne-li se po něčem velkorysejším, musí to být opřeno obecně uznanou autoritou: historií, morálkou, biblií. Či chleba jíš, toho píseň zpívej. Američtí výrobci vědí velmi dobře, kdo vedle zmíněných zemanů rozhoduje o finančním úspěchu jejich filmů. Studují důkladně své obecenstvo, slečny z obchodů a kancelářů, ženy opojené sociální prací, dobročinnými podniky a informacemi o bližních, mladé bussinesmany, proniknuté sportovním nacionalismem, dělníky, kteří touží po své Fordce a vlastním domku se zahrádkou. Hlavní úkol amerických výrobců: neustále sledovat typ povšechného standardu toho času, přizpůsobovat se jeho proměnám a podle propočítání uhodit na správnou strunu.

Vývoj amerického filmu je vyznačen zdokonalováním technickým, obsahovým třibením a zjednodušováním. Ve filmech nejlepších režisérů je vidět především poctivou brusičskou práci. Pod jejich rukama odpadávají slupky ze zrní, které v případně připravené půdě klíčí, zraje nebo taky hyne, zbaveno všeho zbytečného. Není to obyčejně zrní nové, ale pracuje se s ním tak zkušeně a čistě filmově, že máme zrakovou radost, ačkoliv nás rozum nenechává na pochybnostech, že je to kýč. Dospívá se k prvnímu klasicismu, jímž nemůžeme být lidsky ani umělecky nadšeni, ale kterému se musíme z odborné a řemeslné stránky obdivovat. Víme, že se pod jeho elegantní konstrukcí válí v troskách nepřehledná řada pokusů, částečných úspěchů, omylů, práce. Víme, že tato rutina tarasí cesty k novým východiskům. Ale v rukou vyvolených, kteří přijdou, bude mocným nástrojem.

Nad nudnou spoustou běžných filmů, které ochotně navštěvujeme v naději, že přece jenom není možno, aby v nich nebylo docela nic, zdvihají se mistrovská díla, tvořená takovým obratným, učelivým a podnikavým způsobem. Poznáte je obyčejně hned v prvých třiceti vteřinách podle několika neklamných znamení, která nese každé dobré zboží. Vděčně podléháte jejich rytmu a když vidíte první zápletku rozřešenou bez standardní banality, řekněte si spokojeně: »Tak dnes jsem nezabil večer.«

Máte své herce, kterým důvěřujete a kteří vás často klamou. Máte své režiséry. Vzali byste na ně jed, ale dobře, že jste nevsadili: v příštím filmu je vám pod jejich jménem připraveno rozčarování. Takových Chaplinů — který nepochází z U. S. A. — je hrozně málo, den ze dne si to víc uvědomujete. Ti ostatní neplní sliby. Nevytrvali. Sjíždějí uhlazenou cestou úspěchu dolů. Musili jste se rozloučit s D. W. Griffithem, který ukazoval kdysi drápy. Po »Mare Nostrum« a jiných přebarvených filmech bez jiskry se loučíte s Rex Ingramem.

Američané spatřili, jak rychle opadávají vody. Neprodleně organisovali záchranu: obrátili se k cizincům. Nešetřili peněz, protože si vypočítali, že neprodělají. Když někdo jenom trochu vystoupil na filmovém nebi, koupili ho. Potřebují každého, kdo má něco svého, třeba to byl jen úsměv, tři gesta nebo nos. Přetahují umělce všech národností, aby svou odlišností obohatili americkou produkci. Tito umělci ze všech končin světa se proti své vůli stávají Američany.

*

Mezi režiséry, kteří udržují americký film na výši, stojí cizinec Ernst Lubitsch. Je jeden z těch, kteří mají

vlastnost dobrého vína: čím déle ho známe, tím více mu přicházíme na chuť. V řadě soudobých filmařů si vybojoval jedno z prvních míst. Poslední jeho práce »Student Prince«, běžící v našich kinech pod názvem »Stary Heidelberg«, ukazuje jeho umění v plném světle.

Není to film revoluční ani v technickém, ani v obsahovém smyslu. Jeho neobyčejnost spočívá hlavně v tom, že v něm není nic promyšleně neobyčejného, žádný »hřeb«, jak říkají Francouzi scéně, k níž má být připoutáno maximum divákovy pozornosti a na níž se film vlastně buduje. (Někdy je to požár lesa, jímž musí projet lokomotiva, jindy skok přes propast atd.) Pohybuje se v mezích amerických pravidel, jak jsme se o nich zmínili na začátku. Dokonce stoprocentně vyhovuje podmínkám, které dávají pravidelně vznik nejtrappnější americkým filmům. Když totiž je to příběh šlechtice, který živě cítí s prostým lidem, jak se říká, ale zájem státu, nebo umírajícího dědečka mu velí, aby zůstal na výši trůnu.

To je případ mladičkého nástupce panujícího velkovévody, Karla Jindřicha. Kdybyste četli obsah na programu, jistě byste se hleděli ještě v poslední chvíli před takovým námětem spasit na čerstvý vzduch. Budete-li však přes to věřit v podepsané jméno Lubitschovo a zůstanete-li, budete odměněni.

Lubitsch už dnes neexperimentuje. Synthetisuje všechno, čemu se za leta filmové práce naučil. Pozorně volí, vybírá, měří a váží, pečlivě kreslí celkový obrys a neopomene vyzdvihnout ani jediný detail, který spoluúčinkuje. Máte-li trochu přehledu po světové filmové produkci, nebude vám nesnadno odhadnout různé převládající vlivy, které se tu uplatňovaly vedle sebe a nad sebou. Ale nedává je dohromady učeň. Je to ruka mistra, který všechno viděl, prožil a přetavil ve vyšší jednotu, řád vzácně vyrovnaný. Bylo by asi těžko obhajovat thesi, že Lubitsch je originální. Ale neméně těžké by nám asi připadalo, kdybychom měli vystačit pouhým označením »eklektik«. Cítíte to i při »Starém Heidelbergu«: je to práce zřejmě osobitá. A při tom se nemůžete ubránit dojmu, že je tu shrnuto všechno kladné, k čemu se film za dvacet let prokousal.

»Já jsem ještě Navarra v takové roli neviděla,« svěřovala se jakási návštěvnice potichu své přítelkyni, když se v interieuru karlsburgského zámku objevil student s učesanou hlavou, vsazenou do vysokého tvrdého límce se vzorně uvázanou kravatou. Nebylo lehké poznat na první ráz krasavce Navarra, tak byl skvěle rukou režiséra přistřížen, ukázněn: jakoby mu byli vzali kus ramen, nebo vymazali z tváře jeho známou oslnivost. Ani jeho oči se neleskly jako jindy, až byly obavy, rozzářily-li se vůbec.

Tak je to s herci, když na ně přijde opravdový režisér: nemohou být podle své libovůle sami sebou. Musí se podřídit celkovému pojetí, což obyčejně znamená, že se musí skoro úplně změnit. A přece jedině tehdy podávají nejlepší výkony a proti všemu očekávání sami cítí, že nikdy před tím, při vší své volnosti nemohli být více svými, než teď, kdy jim režisér předkládá svou vlastní vůli.

Podle několika ukázek jsme viděli, že to neobyčejně prospívá zvláště americkým filmovým hvězdám, které s oblibou propadají ješitnosti a pěstují kult vlastní osobnosti na úkor celkové souhry. Vzpomeňte i na

herce takových sympatických kvalit, jako je Ronald Colman. Vedle důstojníka a potom slepého spisovatele povídek pro mládež v »Andělu smrti«, poněkud přelázaném, nevytvořil Colman nikdy lepší role než ve »Vějíři lady Windermereové«, který režíroval pevnou a delikátní rukou Lubitsch. Teprve tam jsme uznali, že je Ronald Colman výborný herec. Jako lord Darling se jistě poprvé plně rozžil, rozevřel se krásně před našima očima, ve svém světáckém a přece chlapeckém úsměvu plném dobrotы a statečnosti, ve svých uvolněných, bezděčných gestech vyznávajících klidnou a tvrdošjnou lásku bez jediného pathetického projevu. Co práce asi dalo Lubitschovi, než pomohl Colmanovi k této přirozenosti! Co námahy bylo třeba, aby se dobrý, rutinovaný herec dostal na takovou výši! Od té doby jsme viděli Colmana několikrát, ale vždycky v nižších polohách. Právě takové zázraky dělal Lubitsch i s ostatními partnery, s lady Windermereovou a nejvíc s její matkou, již vytvořila Rickeová jednu z nejskvělejších ženských postav společenského světa.

Dostat z každého herce maximum výrazu v určeném směru a držet každého tak, aby nevybočil z kompozice, je pro režiséry these, kterou Lubitsch svrchovaně praktikuje. »Starý Heidelberg« je toho vzornou ukázkou. Tímto směrem dosaženo dokonalosti, to cítíte na každém kroku v jeho filmu. Ale tímto směrem nemožno jít dál, cítíte stejně přesvědčivě. Je to komorní provedení, kterému není možno vytknout nic, než místy právě dokonalost, která vás nemůže strhnout.

Tentokrát se Lubitsch vydal s Američany do starého německého města s proslavenou universitou. Volil úzkostlivě každého člena výpravy, z níž chtěl Američanům přinést kus Německa ze starých časů. A obsadil hlavní tři role dvěma hvězdami první velikosti a jedním hercem typu, na který se označení »star« nijak nehodí, který však je filmu potřebný jako sůl. Vedle Ramona Novarro je to Norma Shaerer a tím třetím vzadu je Jean Hersholt, člověk jistě neamerického původu.

Do sídelního města Karlsburgu přijíždí malý dědic trůnu. Tedy především: velkovévodské město, jedno z oněch malých království docela pro sebe, v říši německé, koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století. Po hrboлатém dláždění rachotí velkovévodský kočár. Lidé utíkají pozdravit na práh domů a obchodů, z oken a chodníků. Pompésní uniforma velkovévody, do kterého je ovšem vložen podstatný kus vilémovského kaiserismu. Moře klobouků se zdvihne jako na povel před nádražím, moře cylindrů důvěrně černých vojensky vyletí nad kožené tváře loyálních poddaných. Vlna vzrušení letí od nádraží městem před a za kočárem, ve kterém jede vladař a sedmiletý následník v námořnických šatečkách. »Jak musí být krásné, být princem!« říkají děti před poslední fotografií následníka. Ta fotografie i scéna okolo ní zbudovaná je polovice rámu, do něhož je celý příběh vsazen. Souměrně, na konci uzavírá obraz druhá polovice rámu, opakující motivicky uvedený začátek s malými variacemi.

V prostředí velkovévodského zámku jsme vedeni režisérem kolem věcí, které už známe. Ale režisér nás tudy netahá zbytečně a šetří nás každé banálností, na něž máme tisíce vzpomínek z filmů podobných námětů. Lubitsch nastínil právě tolik, kolik je potřeba,

aby v nás vznikl určitý dojem. Nedokreslí ho: nechá nás potom o samotě s naší fantasií, když nám ukázal cestu.

V zámeckém parku dojde k setkání, které má mít velké následky v dalším princově životě. Velkovévoda představí malému Karlu Jindřichovi vychovatele, doktora Jüttnera. Potom je opustí a Karel Jindřich, ačkoliv není docela takový kluk, jako ti, co si hrají za mříží s fotbalovým míčem, zatím, co se jejich krávy pasou, přece tuší, co mu může vzejít od člověka zvaného »vychovatel«. Tento okamžik Lubitsch pečlivě připravil nejenom pro chvilkové překvapení, ale hlavně proto, že v této scéně naráz podává charakteristiku dra Jüttnera. Místo nějakého úvodního poučení, na němž si bohužel zakládají všichni staromódní pedagogové, vezme dr. Jüttner princátka za ucho. Přejde to jako blesk, ruka člověka a pohled z dobráckých očí a úsměv, kterému každý musí porozumět. Lokaje poslal pryč ten pán, vzal míč a vykopnul ho do takové výšky, že to bylo zkrátka báječné, a když dopadl na trávník pod koruny velkovévodských stromů, doběhli k němu oba zároveň a začali se o něj prát —

Potom se seznamujeme s Karlem Jindřichem už jako sedmnáctiletým studentem. Novarro student s Hersholtem vychovatelem vytvářejí nezapomenutelnou dvojici. Ne láska ke Katynce, ale přátelství tohoto muže život začínajícího a muže, který z něho odchází, je ústředním motivem celého filmu. Lubitschovi se podařilo podat ten motiv s básnickou velikostí a prostotou. Není možno ubránit se hlubokému dojmů nad soužitím těch dvou lidí. Je to vypracováno tak animovaně a cudně, že musíte být získáni. Princ je hezký hoch, jehož nitro se vděčně rozvíjí ve styku s mužem, který má za sebou ještě pohnutý život — Lubitsch nechává jeho minulost důsledně mezi řádky — a miluje přítomnost hlavně v mládí svého svěřence. Hersholt je velký umělec nám všem bezprostředně blízký. Je to jeden z mužů, které potkáváme na ulici. Uhýbají nám ochotně z cesty, vydrží se dívat dlouho na děti, které si hrají v písku, usedají do kouta obyčejné krčmy a přehlížejí oblaky kouře svět chápajících očima. Je to krásný člověk, jakých je na světě na tisíce. Protože nejsou zevnějškem krasavci, nepoutají pozornost. Ustupují mimoděk vždycky do pozadí, zvláště přijdou-li do blízkosti něčeho oficiálně slavnostního. Ale kdo by myslil, že neumějí v pravý čas vystoupit nebojácně, mylil by se. Jsou to charakterní lidé, na kterých můžete stavět.

Všechny tóny, které skládají naznačený typ, nanesl Jean Hersholt pod vedením Lubitsche s chvályhodným taktem, takže se nás ani jediným gestem nedotkl nepříjemně. Pohyboval se v oněch polotónech, které po odmocnění umělecké stylisace dávají typ ze skutečného života. Jeho gradace a caesury byly vědecky rozvrhnuté a při tom neunesly ani stopy nějaké systematické práce, která tolik čpí z výkonu některých filmových herců, zvláště německých.

Rozvinutí a závěr ústředního motivu přátelství je umístěno úměrně do střední části filmu, do pobytu dra Jüttnera a prince Karla Jindřicha v Heidelbergu. Jenom ten, kdo zná řadu německých filmů téhož námětu, může posoudit velikost a vytříbenost díla Lubitschova. Je v Praze jeden biograf, kde můžete shlédnout německý filmový repertoar v celé jeho šíři a zajímavosti.

Velké filmy se sem dostanou s velikým zpožděním, ale v těch netkví význam »Uranie« ve Smečkách, jediného německého biografu v Praze. Daleko zajímavější a pro názor na německého ducha poučnější je drobnější filmová produkce, v níž si obvyklá kožená banalita podává ruce se superfilmy hrozivě přeexponovanými, ale také s filmy místy čistě folkloristickými a potom se zvláštní odrůdou filmů, které stojí mezi ochotnictvím a uměním a v nichž se vynášejí na světlo boží řada podivuhodně syrových, neotřepaných obrazů. Do tohoto repertoaru nadšeně sledovaného německým obecnstvem úředníky počínaje a vojáky konče, patří na prvním místě filmy o studentech s jejich šerpami přes prsa, čepicemi, písněmi a pitkami, s krásnou šenkýřkou »Unter den Linden« a celým příslušenstvím...

Také v Lubitschově Heidelbergu — který ovšem postavili za čtyřikrát čtyřicet hodin dělníci v Hollywoodu — je krásná šenkýřka, studenti se scházejí k pivu a zpívají »Gaudeamus igitur«, ale s jakým vkusem nás sem Lubitsch uvádí a jaké milé chvíle nám připravuje, jak bohatý život nám dává prožít v několika minutách! Je tu Katynka Shaererová, která se nemusila mnoho přizpůsobovat Lubitschově představě o temperamentní a něžné číšnici, kterou studenti nosí na ramenou. Její tvář jemná a klidná sloužila režisérovi za nástroj nejrůznějších fotografických experimentů, které rozdílným stínováním, osvětlením a východiskem už samy o sobě dávaly rychlý život této postavě.

Prudce a lehce nás režisér přenáší přes její a princovu lásku, stíhání v obloukové chodbě se zastaveními jako na milostné křížové cestě, přes první sblížení na louce vonící teplem země a svítící květy, přes sny o budoucím štěstí, jehož ztroskotání je stále neviditelné a citelné v pozadí všech jásavých obrazů. Kola kočáru, v němž chtěl Karel Jindřich vézt svou Katynku, aby se s ní ukázal celému Heidelbergu, se mění v kola korunovačního kočáru, Katynka zůstane sama v hostinci, který pustne. Nad hřbitovní brankou se klene tragicky lomený strom, listonoš psaní nenese a vítr hází listy na louku, ze které odešly květy první lásky.

To je všechno jen opis bohatě rytmického středního oddílu, nabitého sytými obrazy a výmluvnými zkratkami, drobnými režiséřskými nápady, z nichž není ani jeden přitažen za vlasy, ale vyplývá nutně z celkového toku, proudícího osudově vpřed. Vcházíme znovu do velkovévodského zámku, abychom velkovévodovi zatlačili oči s Karlem Jindřichem, který se z moci libretisty stal velkovévodou a z moci režiséra krásným mladým mužem planoucích zraků a podmanivého vystupování. Vedle něho sedí v korunovačním kočáře nevěsta ze šlechtického rodu. Lidé utíkají pozdravit na práh domů a obchodů, z oken a chodníků. Moře klobouků, moře cylindrů se zdvihá jako na povel a objeví se občanské tváře loyálních poddaných. Tvář nevěsty neuvidíme. A dva starí manželé, vyložení po staroheidelbersku z okna, se usmívají a říkají za kočárem: »Jak musí být krásné, být velkovévodou!« Kruh se uzavřel.

ŽIVOT A INSTITUCE

Artur Marek:

Doslov o inteligentu na vojně.

II.

Kursiva pana L. V., kterou jsme na tomto místě posledně rozebírali (ovšem s neúspěchem, jak by poznamenaly *Důstojnické Listy*), byla úvodem k několika glosám a článkům ve jmenovaném týdeníku. Odpovědi na mé stati zahájil vyšší důstojník, pan štábní kapitán Josef Hirsch článkem »Inteligent na vojně«. Musím se přiznat, že jsem byl zvědav na tón, kterým povedou polemiku moji odpůrci. Neboť kdo uměl číst mezi řádky a dal si práci shrnout vývody mých statí, tomu nemohlo být tajemstvím, že vina za líčený stav inteligenta na vojně nepadá až v poslední řadě na důstojníky. Tuto okolnost jsem nějak zvlášť nevypichoval: byla by neodvratně vzbudila pobouření a svedla polemiku k jednostranným výbojům, při čemž by byly nespravedlivě opomenuty věci, na nichž mi velmi záleželo a jež se mi následkem naznačené rezervy skutečně podařilo vytáhnout do křížové palby občanské i vojenské diskuse. Sem také patří doznání, které snad v tomto posledním článku mohu uveřejnit bez obavy, že bych ublížil věci: pod maskou, kterou jsem na sebe vzal jako pisatel statí o vojně, nebyl nějaký militarista, jak se mohlo místy zdát. Slo mi o to, vzbudit zájem pro věc: i byl jsem jist, že by se to nepodařilo peru zjevného antimilitaristy.

Štábní kapitán Hirsch se zmiňuje nejdřív o tom, že se »případ Artura Marka stal širší veřejností časovým, ač mnohé z těchto bolestí byly popsány dříve; zdá se však, že zapadly bez povšimnutí.« Upozorňuje, že se od roku 1924 nestaly pronikavé změny, »vyjma zlepšení vyučovacích metod a zvýšení požadavků kladených na aspiranty. Nezměnilo se také nic v poměru mladé inteligence k vojenské službě... Bylo o tom psáno a apelováno na výchovné instituce národní, aby mládež byla mravně připravována na vojenskou službu. Doud zůstalo vše při starém. A. Markovi asi případně zásluha, že si této již dávné skutečnosti všimne širší veřejnost.« Z tohoto odstavce by nás zajímaly dvě věci: za prvé bychom se rádi zeptali, v čem spočívá »zlepšení vyučovacích metod« v záložních důstojnických školách. Marne jsme po něčem podobném pátrali a když jsme se na to tázali aktivních důstojníků, kteří fungují jako učitelé v jmenovaných školách, vrtěli hlavou v těžkých pochybnostech. Na ukázkou výrok jednoho z těch důstojníků, kteří k vojně měli opravdový poměr:

»Prosím vás, tady přece o nějakém studiu nemůže být ani řeči. Hlavní chyba je v tom, že se z každé hlouposti dělá věda, jako kdyby to byla nějaká vojenská universita. Na druhé straně schází naopak specialieace učitele — důstojníci málokdy ovládají předmět, o kterém přednášejí, a musí vlastně přednášet o všem, když je potřeba. To je pro kočku.«

Ale běda tomu, kdo by to řekl nahlas! Tento článek je doslovem a nikoli samostatným článkem o záložních školách důstojnických s hlediska pedagogického. Proto jen resumé: O nějaké cílevědomé metodě se dá mluvit

jen s největší skromností. Inteligent jen trochu inteligentní brzo pozná, že se není čeho bát a že požadavek maturity k takovým učenostem je luxus. Zkoušky, kterými se po staročeském bohrém zvyku vyhrožuje ve spojení se zařazením přesčasů a se zoufalou vyhlídkou člověka, který před komisí neobstojí a nebude se tedy moci stát záložním důstojníkem, jsou parodii. Vypráví se sice o případech propadnutí. Ale já nepoznal inteligenta s tak malou dávkou filipa, aby se tím komise nespokojila — a takové exempláře nejsou mezi inteligenty s maturitou vzácnou výjimkou. Kdo by tomu nechtěl věřit, ať se zeptá známých aspirantů toho času, nebo bývalých. Kdo by to nechtěl pochopit, ať si uvědomí, že zde rozhoduje zákon poptávky a nabídky. Instruktorů u pluků a pozdějších záložních důstojníků je zřejmý nedostatek: poptávka převyšuje nabídku: proto jsou tu zkoušky komedií a možno mluvit o seriové výrobě budoucích záložních důstojníků. Kdyby si náhodou M. N. O. chtělo opatřit nad slunce jasné doklady mého tvrzení, ať se neobrací na členy zkušebních komisí, kteří tuto výrobu obětavě obstarávají. Nechtě vypíše anketu mezi čerstvými aspiranty. Důležité upozornění: nenutte je, aby se pod svou odpověď podepsali.

Druhá poznámka by se týkala apelování na výchovné národní instituce, aby byla mládež mravně připravována na vojenskou službu. Jisté že by měla být do programu výchovných národních institucí zařazena jako složka i předvojenská výchova. Tedy především ve školství, ve skautingu a tělocvičných organizacích. Ale to by především musila mít předvojenská výchova pevný program, který by mohl bez obtíží přijmout za svůj každý občan, a za druhé by musila jinak vypadat vojna. Kdyby měla být předvojenská výchova podobná vojenské výchově, pak raději ať se výchovné národní instituce neobtěžují.

»Ze 100 aspirantů každoročně nastupujících není více než 10 těch, kteří nastupují s pevným předsevzetím státi se dobrými vojáky a vyniknouti. Jsou to zpravidla synové důstojníků, rotmistřů a četníků (zřídka jiní) ... 90 jich přichází zvědavých, bez jakékoli přípravy a s představami fantastickými ... Jaké zklamání, když místo vševládých gest začínají prožívat všední vojenský život, plný námah a sebezapření ... Asi tři čtvrtiny z nich se dříve nebo později stanou dobrými vojáky, poněvadž jsou to hoši s dobrým jádrem. Asi 10—15 jich zůstane trvale rozčarováno a nikdy se se stavem věcí nesmíří. Ve škole se jim říká »flákači« ...«

S portrétem těchto flákačů, jak jsem ho nakreslil, pan štábní kapitán souhlasí, ale přechází k řadě výtek jednak na mou adresu, jednak na adresu nebožehého inteligenta na vojně. Nemohl jsem si při té příležitosti nevšimnout několika očividných omylů a otázek pana štábního kapitána.

»Velitel je na ně krátký, poněvadž při dnešních požadavcích služby je důležitější, aby svůj čas věnoval práci konstruktivní a ne aby pořád slídl jako školník, kdo zas něco vyvedl.« Nemůžeme než zvolat: kéž by se naplnil tento sen štábního kapitána Hirsche! Velitelé by se oddali konstruktivní práci a školnické slídění, u rozených důstojníků mocně oblíbené, by se stalo látkou pro legendy. Při tom musíme zaklepat, aby sen zůstal snem: co by si jinak na vojně počali ti důstojníci a rotmistrovští činitelé, kdyby nemohli slídit, kdo zas něco vyvedl.

»Tou velkou většinou ostatních (kteří se nevyhýbají tvrdým povinnostem služby) flákač pohrdá, to jsou pro něho inteligenti méně hodnotní. Vždyť představte si tu směšnost kázně: i onuce musí býti na noc řádně složeny.« Ta velká většina ostatních je vlastně bohužel menšina, což ovšem mění poněkud situaci. Onuce na noc řádně složené nezesměšňují nijak kázeň, ale něco jiného. Když jsme se již dostali k onucím, ty jsou strážákem pro prvních čtrnáct dní, které stačí, aby frekventant důstojnické školy pochopil onen zvláštní rys vojenské kázně, o němž jsme zarputile psali a který tvoří komiku vojenské kázně: nedůslednost, fasádnicství, simulantství a neupřímnost. Držme se onucí: večer, když se uložíte na kavalec, nemusíte na boty složit onuce, jichž používáte, ale čisté, které chováte někde v kufru za tímto speciálním účelem. Špinavé se strkají do kufru nebo do chlebníku. Smějete se? Ale to je vážná věc. Poučení instruktory v intimním styku, skládali jsme na boty místo předepsaných onucí jednoduše jenom čisté kapesníky pěkně do trojúhelníku. Netrvalo dlouho a neskládali jsme ovšem vůbec nic ... jakož bylo a bude všude, dokud pojem »vojenská kázeň« nebude od základu změněn, dokud nepřestane být synonymem systému složeného jednak ze sekýrování, jednak z volnosti, na niž by si ani trampové nemohli naříkat.

Kavalec, jehož spásnou úlohu v její tragické důležitosti pro inteligenta jsme se pokusili zachytit ve svých statických, vnukl panu štábnímu kapitánovi odpor k těm frekventantům, kteří se k němu uchylují. »Podívali se na rotní raport ve škole, vidíte dosti aspirantů žádati o dovolení studovat i po večerce, kdy má všechno spát.« Na tomto místě je nám až líto prozrazovat pozadí takového dovolování u raportu, neboť tušíme, že bude i pan štábní kapitán překvapen a neodáváme se nadějším, že nám uvěří. Přece však je to pravda a jak jsem při výzvědné cestě po několika posádkách zjistil, nedělo se tak jenom u nás. O dovolené »studovat v učebně po večerce« žádají: 1. opravdu snaživí vojáci, 2. nenapravitelní dřiči, zatížení zpravidla strachem, že budou zavřeni, vyloučeni ze školy a podobně, 3. ti, kteří si nechtějí skládat podle předpisu šaty před večerkou (po odchodu služby se vrací a věsí je jen na poličku), 4. ti, kdo chtějí psát dopisy, číst romány, hrát šachy, karty a bavít se rozmanitým civilním způsobem. Ne, pane štábní kapitáne, nemusíte mít obavy, že těch 80 nebo 90 frekventantů, které ze sta označujete za dobré vojáky, moří svou hlavu studiem vojenských věd v čase, kdy má všechno spát. Nemluvte o tom, že byste marně čekal na příležitost, kdy byste mohl dokázat, že těch snaživých aspirantů je 80 nebo 90 a ne jen asi tak 15—20 ze sta.

»Kdybychom byli v civilu studovali takovým tempem jako teď ve škole, byla pro nás maturita hračkou.« Je známým faktem, že si žurnalisté ve svízelných situacích pomáhají citáty vlastní výroby. Je-li to případ pana štábního kapitána, musíme podotknout, že se ve svém autorském rozmachu vydal nebezpečně daleko od skutečnosti. Právě tak, jako štábního kapitána Hirsche by zajímalo »znáti, která to byla škola, kde bylo tak málo práce a tak mnoho volného nebo špatně užitého času«, zajímalo by mne vědět, kteří aspiranti vyslovili tak závažnou větu. Poněvadž se pisatel zmiňuje o tom, že někteří z aspirantů, s nimiž před odchodem ze školy každoročně mluvil, si »někdy pomohli i vtípem, do-

bře míněným a dobře přijatým,« nemůžeme vylučovat možnost, že také citovaná věta byla jedním z takových vtípů. Právě tak jako nemůžeme vylučovat možnost, že je někdo škola pro výchovu důstojníků v záloze, kde mohla být ona věta vyslovena právem.

»Kupodivu, jak se vojenská škola zpronevěřila svému poslání: vtílká do svých posluchačů jen samé vojenské věci. A on nechce zabíjet. On sice ví, že nejlepší občané všech dob a národů vykupovali pokrok lidstva svou krví a že nebyti statečných obránců nezadatelných lidských práv, že by se dnes netěšil různým výhodám demokracie. Ale on stojí výš. On by nezabíjel. On by se klidně díval, jak sahají na kulturní, politické a hospodářské statky jeho kmene. Má se veřejně přiznat, že je zbabělý? Není potřeba. On se přikryje Tolstým. Vždyť pacifismus nám tak sedí.«

Tady pan štábní kapitán zřejmě cítí, že mi přišel na kobytku. Škoda, že s ním v tom ohledu nemohu souhlasit a že se mi situace nezdá tak jednoduchá. Dalo by se mnoho mluvit o tomto odstavci, který je vrcholem článku. Musíme se však spokojit stručným konstatováním, že inteligent se nestaví proti vojenské škole proto, že učí jen vojenským věcem, ale ohražuje se proti její bezplánovitosti a nemožnostem. 2. Nechce zabíjet především čas, k čemuž je systematicky nucen. Pokud jde o zabíjení lidí, nedovede na štěstí odpovědět skálopevně »ano, zabíjel bych«, což není nikterak jeho hanbou a což také nevyklučuje, že v případě nebezpečí by byl statečným obráncem své vlasti. 3. Pacifismus nemusí znamenat zbabělost, naopak, vyžaduje silné lidi a hrdiny, často větší, ale hlavně docela jiné, než jak se vyskytují ve světě vojenském.

»Uvědomuje si naše veřejnost, že v případě války hned na samém počátku budou v nižších hodnostech dvě třetiny záložních důstojníků a že během války jejich význam poroste?« Necht' mi pan štábní kapitán odpustí, odpovídám-li za naši veřejnost, že si to neuvědomuje a že pro ni válka vůbec je něco málo konkrétního. Ale uvědomuje si pan štábní kapitán, na kom v prvé řadě záleží, aby »záložní důstojník byl dobře připraven« a aby jeho poměr k vojně byl jiný? To nezáleží daleko tolik na délce služební doby, již pan štábní kapitán houževnatě hájí s poukazem na odpovědnou úlohu inteligenta-záložního důstojníka, jako na účelnosti a intenzitě a formě, s jakou se pracuje. »Počet inteligentů rozčarovaných a svou povahou vojenské službě cizích bude příště mnohem menší« jen tehdy, odváželi se někdo z lidí, kteří jsou u pák vojenské mašiny a mají k tomu moc, do mašiny sáhnout pevnou rukou reformátora.

Četař aspirant v záloze Karel Šmejkal v článku »Inteligent na vojně« (D ů s t o j n i c k é L i s t y 19. VII. 28) se opírá mému tvrzení, že »inteligent přišel na vojnu většinou, protože musil«, a varuje před zapomináním, že takové řeči jsou dány davovým prostředím. »Z toho ovšem nelze bez náležitého rizika tvořiti nějaké konkluse, jakoby inteligent měl skutečný odpor proti vojenské službě.« V odpovědi na dopis pana Antonína Mikoly jsme opravili svůj názor v tom smyslu, že jsme připustili vznik záporného poměru a jeho rozšíření teprve na vojně.

Také ulejvání není prý zvláštní a všeobecná vlastnost inteligenta. »Má ji snad jen mizivá menšina.« Jak vidíte, polemika mezi mnou a pisateli z D ů s t o j n i

c k ý c h L i s t ů se vedle jiných věcí vyznačuje tím, že oni nazývají menšinou mou většinu a mou menšinu naopak neustále ujišťují, že je vlastně většinou. Ulejvání však je zjevem většinovým všude, kde k tomu jsou podmínky. Scvrká se na jev menšinový pod vládou silné ruky, tam, kde je vojna jako řemen. Posuďte sami, možno-li počítat někomu za zásluhu, že se neulejvá, když to za žádnou cenu nejde. Mohu pana četaře Šmejkalu ujistit, že by mezi svou většinou aspirantů našel jen málo menšinových pracovníků, kteří by odolali svodům oficiálně kryté »ulejvky«. A jak velká by byla tato menšina, kdyby úplně odpadl důležitý činitel, totiž bázeň, že se něco nemilého stane, když se ulejvka odhalí?

»Když pak představený stůj co stůj chce, aby inteligent plnil služební předpisy do poslední tečky bez ohledu na to, zda se jeho individualita ubíjí či nic, pak se ovšem setkáváme s takovým inteligentem, jak nám ho vykreslil pan Marek.« S takovým inteligentem se pak ovšem setkáváme i tehdy, když představený není takovým umíněným puntičkářem, jak nám ho vykreslil pan Šmejkal. To je právě háček: moji odpůrci z D ů s t o j n i c k ý c h L i s t ů — zachovávající vesměs slušný tón, což zde veřejně kvituji — věnují hlavní péči důkazu, že se na vojně potkáváme s jiným inteligentem, než s inteligentem pana Artura Marka, jehož »případ« je těžký.

»Jeho obraz není... všeobecným pro inteligenci ve vojsku, nýbrž jedním z možných. Uvedením jediného typu inteligenta ve vojsku pan Marek ovšem celý problém skreslil. Poněvadž vybral typ, který stojí v protívě k presenční službě, skreslil obraz v neprospěch armády. Mnozí představení ovšem velmi správně odhadnou, že ve většině případů vojenská služba mnohem více získá tím, když se inteligentovi umožní vyžití jeho individuality. Z inteligenta se stává za těchto okolností voják, s nímž lze bezpečně i za velmi nepříznivých okolností počítati. Oddá se věci se skutečným elánem, jenž nevyprchá za několik dní. Tento typ p. Marek úplně opominul a přece se s ním zhusta u pluků shledáváme.«

To už je tak, že když se člověk v novinách pustí do nějakého podobného tematu, vybere spíše typ, který stojí v protívě k presenční službě, než typ kladný. Vybral jsem ho spíše nejen proto, že byl záporný a tedy novinářské pozornosti hodnější, ale i proto, že byl rozšířenější, kteréžto tvrzení mi nikdo nevyvrátí. Tím však jsem nijak nepopřel existenci svědomitých, dobře se uplatňujících aspirantů. Mlčel-li jsem o nich, lépe řečeno: zmiňoval-li jsem se o nich tak málo, bylo to proto, že je jich málo a že při celkovém pohledu se ztrácejí mezi těmi, jejichž prvním článkem vyznání víry je věta: »Vojna je votrava, kdybych už tak mohl jít do civilu!« Nemyslím tedy s panem Šmejkalem, že by tím byl celý obraz zkreslen. Vyžití individuality a všechno, co k tomu na vojně patří, by nás mohlo dovést k různým netušeným koncům, nejpravděpodobněji však do vězení po vykonané službě, po případě až na garnisonu. »Přátelé, toho nechme,« říkával náš kapitán zbraní J. V. vždycky, když někdo začal o vyžívání individuality ve vojenské uniformě: »To na vojnu vůbec nepatří.« Myslím, že řekl to nejpoctivější, co mohl jako voják o té věci říci.

Jistě, »život ve škole je velmi rozdílný proti životu u pluku,« jak píše pan četař aspirant ve svém serio-

ním článku, bohužel místy trochu nejasném. Ale i kdybych byl měl ve svých statích místo a nemusil »povrchně odbýt ono období inteligenta, které ztráví u pluku,« nebyl bych pisatelem článku uspokojil. Protože jsem nenašel nějaký podstatný rozdíl, a jenom o tom bych byl uznal za vhodné mluvit. Při své cestě po posádkách jsem našel své kamarády-aspiranty skleslé a znechucené. Nepřál jsem si nic jiného, než aby slyšel od nich totéž, co já, ministr Národní Obrany, nebo prezident republiky. Aby to slyšeli právě tak netendenčně, bez příkras a bez tragiky, syrově a samozřejmě. Mohu vám říci, že mi jich bylo líto. Cítím na dálku úsměv stoprocentních vojáků. Oh ne, to nebylo z přecitlivělosti nebo z choulostivosti. Vždyť oni nechtěli nějaké politování. Vědí, že tam musí vydržet a táhnou den za dnem život v kasárnách, ale tak neradostně, že mě to zarazilo. A cítil jsem víc než kdy jindy neutěšenost jejich postavení, beznadějnost jejich perspektivy, jak jsem to kdysi prožil na vlastní kůži. A proč všechna ta nuda, otrávenost, otupělost nebo aspoň lhostejnost? Ne proto, že to musí být. Kdo by se odvážil tvrdit, že vojna musí být nepříjemným obdobím života? Nikdo to nemůže tvrdit a nikdo nemá právo žádat na člověku takovou obět, ať je to inteligent nebo ne. Vojna je taková jaká je proto, že si nikdo nedá práci s přemýšlením, co by se mělo a dalo udělat, aby v kasárnách bylo možno lidsky žít. Proti úsilí rozhodujících činitelů, kteří by chtěli dílo zlepšit, stojí jednak drtivá přesila zaběhané vojenské mašinerie, jejíž *raison d'être* je napsán výhrušným písmem na pozadí světového dění na vzdory všemu úsilí o upevnění míru, jednak přesila činitelů, kteří nepřejí ničemu novému ne ze strachu, aby neutrpěla armáda jako instituce, ale aby neutrpěli hmotně oni sami.

V další části svého článku mluví četař aspirant Šmejkal o velmi rychlé přizpůsobivé schopnosti inteligenta vzhledem k disciplíně, ukazuje na to, že si přeje »mít vojnu stravitelnější a tam, kde se vlivem kasárního prostředí takovou stává tím, že se mění v jistý druh zábavy, že se stává ve své formě pro cvičící přístupnější«, tam zas bych prý radši viděl vážné pochopení akce. Tu mě pisatel špatně pochopil. Za to mi správně vytýká v závěru, že jsem »sebral materiál jen z části presenční služby, ale závěr provedl bez vymezení«.

A, do třetice všeho dobrého, se v *Důstojnických listech* (16. VIII. 28) už v pozdním létě zjevil na první stránce přízrak »Inteligenta na vojně«. Po štábním kapitánovi a četaři aspirantovi v záloze si ho vzal na mušku podporučík v záloze a správce školy Josef Friedl. Pan podporučík se v celku staví za mé stati: »Je to bohužel všechno svatá pravda, co se o věci píše a bylo by třeba nápravy, než bude pozdě,« praví hned v úvodním odstavci a v dalším svém článku jednak doplňuje místy velmi zajímavě moje údaje, místy hledá vysvětlení toho, co jsem konstatoval. Domnívá se, že »v dnešních mladých hlavách je málo ideálů, v mladých srdcích nepatrně citu pro vlast a v rukou málo chuti pro ni pracovat... Příliš se na to hřeší, že jsme si dobyli svobody, avšak na její uhájení se málo pamatuje.«

Ptá se, kde je

»mravenčí píle dřívějších studentů, kteří si ve volné chvíli rádi přečetli řádnou knihu, zahráli si v hudebním

kroužku, hráli vlastenecká divadla... Který student si dnes přečte knihu básní? Ktedý přečetl dílo Jiráskovo a jiná?... Vše, co jen duševní prázdnotu prohlubuje a co zbytky ještě něčeho pozitivního z duše vyvraždí, se čte. A má pak v těch myslích často vichřící nejistoty zmítaných zakotviti myšlenka obrany vlasti? Má se někdo obětovati, když nemá pro věc zájmu a chuti? Přinucením vzniká pak odpor ještě větší.«

Přes tento lyricko-estetický výklad, s nímž nemožno plně souhlasit, neztrácí pan podporučík půdu skutečnosti pod nohama.

»Spousta látky a předpisů žene instruktora k rychlému probírání látky a není čas na bližší poznání povah. A bylo by této mravní výchovy na vojně... více třeba, bylo by to i prospěšnější, než »biflovat« kde jaké jméno šroubku zbraně, kterou může rozebrati jen zbrojíř. Vzpomínám též, jak někdy zbytečně popisována maličkost až do omrzení. Namátkou klasická věta, kterou si věčně opakujeme, s kým-koliv se sejeme z absolventů naší školy: »Chceme-li granát hodit, musíme ho uchopit.« — Nepedagogické podávání učiva některými instruktory ubilo poslední jiskry zájmu — a pak mnozí již jen trpně naslouchali.«

Nechtěl jsem ani svým očím věřit, když jsem našel v jeho článku to, co jsem od začátku marně hledal aspoň naznačeno ve všech těch glosách, článcích a komentářích, které se shlukly kolem inteligenta na vojně. Pan podporučík Friedl jediný dal výraz tomu, co jsem zdůrazňoval pro uvedené již důvody diplomatické spíše mezi řádky, než přímo, a kolem čeho chodili v debatě účastníci důstojníci jako kolem horké kaše:

»Budeme-li opravdovějšími my, vychovatelé, vezmeme-li věc řádně, od základů, či vůle nám může zmařiti naši snahu?... Zastavme se s rozvahou před tím důležitým problémem... I zde nastane obrat, jestliže povolání činitele klidně všechno uváží a zařídí vše podle nejlepšího vědomí a svědomí.«

Konečně! Radost mi poněkud kalí okolnost, že tyto řádky napsal záložní podporučík...

Národní Práce uveřejnila článek pana P. D. »Inteligent na vojně«. Vedle stesku ministra Národní Obrany na malý smysl akademické mládeže pro vojenskou povinnost staví stesk studentstva na malý smysl vojenské správy pro potřeby akademické mládeže v plnění branné povinnosti. »Vrací-li se dnes k věci *Přítomnost*, rádi bychom řekli, že nestačí stále konstatování krise a že jest třeba hledat její příčiny a cesty k jejímu vyléčení.« Pan P. D. totiž vychází (stejně jako redakce *Důstojnických Listů*) ze zjištění, že se už věci zabývala *Národní Práce* už několikrát před *Přítomností* a žádal proto na *Přítomnosti* víc, než pouhé vyličení poměrů. *Přítomnost* vyšla z názoru, že by bylo dobře o věci promluvit právě proto, že se o ní mlčí a že to bude vhodný podnět k řešení, jež na sebe stejně nedá věčně čekat.

Pan P. D. je přesvědčen shodně s ústřední studentskou organizací, že

»odmítavé chování mladé studované generace neplatí armádě jako instituci a že není odmítavé ze zásadních důvodů, nýbrž že je pouhým obranným prostředkem, který přináší praktický život zcela spontánně proti šablonovitým a nedomyšleným zákonům a předpisům upravujícím vojenskou

službu... Kdyby naše vojenské zákonodárství bylo dobré, nedalo by se obcházet. Kdyby rozumělo mentalitě mladých inteligentních branců, nebylo by vůbec těch, kteří by se vojně vyhýbali. Ale vidí-li člověk, že jej nějaká veřejná instituce vytrhne z jeho plánu a snad na jeden a půl roku, a že účel, ke kterému se tak děje, by mohl být splněn také v době daleko kratší a dokonaleji, nemůže nežli si pomyslet o této instituci, že jest pochybená a není-li pevná, bude se snažit o to, aby se z této instituce co nejdříve dostal, nemůže-li v ní nic kloudného vykonati.«

Snad nebylo zbytečno citovati tento odstavec, v němž je vystižena stránka věci, o které jsme ve svých statích nepsali. Svaz československého studentstva si loňského roku vyžádal od studentů různých států vylíčení podmínek jejich vojenské povinnosti. Srovnání nedopadlo pro ČSR nejlépe. »Jeví se jako stát — nechci říci militaristický — ale jako stát, který si velmi potrpí na hodně a dlouho sloužící vojáky.«

Poněvadž se obyčejně uvažovalo v debatách o článkách *P ř í t o m n o s t i* přímo o tom, co dělá inteligent na vojně, věnovala *N á r o d n í P r á c e* článek tomu, co dělá »Student před vojnou«. Pan —sl— líčí dojmy studentů před odvodem, při něm — každý cítil, že je to jakási zkouška mužnosti — a po něm. Jsou momenty, které působí u studenta přání, aby byl odveden, jiné působí směrem opačným:

»Probouzející se mužské sebevědomí je tlumeno chlapeckým strachem před válečným strachem a před smrtí. Co je to platné, vojna znamená také učit se zabíjet lidi a umět se postavit proti lidem, kteří se také naučili střít... Odvodní komise praktikovaly s jistou blahovůlí zvyk, že studenty nebraly hned při prvním odvodu... nýbrž až při druhém... nebo třetím. Že student jde již k druhému odvodu s přáním, aby odveden nebyl, je samozřejmé, čím více si uvědomuje následky, které to bude mít pro jeho život...«

V článku se dále objasňují nevýhody nynější praxe t. zv. odkladu nastoupení presenční služby a uzavírá se návrhem řešení, aby inteligent presenční službou tolik neztratil:

»Nejlepším řešením by bylo, kdyby studenti, kteří chtějí jít na vysokou školu a jsou odvedeni, mohli sloužit ještě před začátkem vysokoškolských studií. U gymnasiů by šlo o urychlení jen o jeden rok, u vysokoškoláků o dva, což by asi natropilo hodně komplikací ve vojenské administrativě. Pak by se studenti nechtěli domáhat žádných výhod, stát by měl své a vysokoškolská inteligence by poškozena nebyla.«

M a s a r y k ů v *L i d* zařadil do své pravidelné rubriky »Otázky a názory« dva články nazvané »Voják na frontě«, podepsané P. R. Pisatel osvětluje nejdříve kladné stanovisko listu k dané otázce, poznamenává, v čem s *P ř í t o m n o s t í* souhlasí a v čem nesouhlasí. Nakonec tedy ještě trochu polemiky.

»Hlavní rozdíl našich názorů leží v tom, že nepřenášíme všechnu nepřízeň vojenských poměrů pouze na inteligenty, ale třeba s některými změnami na většinu našich vojáků. Vždyť již samotnému pojmu »inteligent« rozumíme jinak, než pisatelé uvedených článků. Věříme Masarykovu výkladu, že »inteligentem není, kdo má plný kufr vysvědčení, ale kdo myslí, at je profesor, úředník, nebo dělník,« kdežto ve člancích mluví se jako o inteligentech jen o aspirantech

a frekventantech škol pro výchovu záložních důstojníků...«

Ve svých statích jsem přece jasně vymezil stavovský a formální pojem inteligenta a nejednou jsem přímo napsal, že inteligenti jsou ovšem i na druhé straně, v mužstvu, jenomže jejich inteligence není ověřena školními vysvědčeními.

O kousek dál mi pan P. R. dává pernou otázku. Je přesvědčen docela správně, že žáky důstojnických škol »není možno brát za příklad trpících a zastávatí se jich.« Nic takového jsem také ve svých člancích nespáchal. Načež se ptá slohem dosti nesnadno srozumitelným:

»Proč tento inteligent negativního poměru k vojně (a má být záložním důstojníkem-velitelem), který mimo vyplnění nejnütnějších prací válí se jen po kavalci a nudí se, ale proto, že má v kapse vysvědčení ze střední školy, má mít nějaké výhody před vojákem, který i bez ověřené své inteligence ví, proč jest právě jeho místo na vojně, a také tuto svoji úlohu svědomitě a poctivě zastává?«

Jsem přesvědčen, že tuto klasickou větu dával pisatel hodně dlouho dohromady. Budiž mu útechou, že jsme potřebovali asi právě tolik času, abychom ji rozluštili. Za čertovo kopýtka, které z té otázky čouhá, raděj nevezmu: musil bych hovořit o demokracii v naší armádě a to je bolest pro sebe. Odpovím tedy jen tolik: Poctivost a svědomitost vojáků u pluků jsem postavil dost výrazně jako kontrast vedle inteligentů jako zvláštního útvaru na vojně, bylo by zbytečné opakovat se. U nás to už tak je, že vysvědčení ze střední školy dává jistá privilegia v životě občanském i vojenském. To nezměníš, brachu, ani účinnějším způsobem, než je několik řádek. Privilegium válení se po kavalci však není z těch, které by bylo třeba závidět.

Neodolali jsme pokušení registrovat poslední dvě větičky prvního článku: »A ještě jedno velmi cenné a chvályhodné plus má vojenská práce. Není... tu vidět vedlejších a neschůdných politických pěšinek.« To nikoliv, pane P. Ravdo (tak je podepsán druhý článek), nejsou tam vidět neschůdné pěšinky, ale za to velmi schůdné stezky, cesty a silnice. Kdo je nevidí, spasen bude.

*

Nechtěl jsem debatu o inteligentovi na vojně rozšiřovat a proto jsem se omezil podle slibu daného v úvodu tohoto doslovu na náměty vybraných tří dopisů a deseti článků. Nově nasbíraný materiál o vojenském školství, mravním duchu, kultuře a osvětě, o záhadném hospodaření ve vojenských kuchyních, o demokracii v kasárnách, o poměru nadřízených k podřízeným, o vojenské zdravotědě a hygieně — jsem prozatím nechal ležet: nepochybuji, že zase přijde čas, kdy bude užitečně zpracovat ho. V podstatě jsem řekl vše, co jsem měl na srdci.

J. E. Koula:

Umění žiti a kultura bydlení.

(Poznámky k Výstavě soudobé kultury v Brně.)

Procházíte-li výstavou, abyste se informovali o soudobé kultuře bydlení, abyste poznali, co bylo vykonáno na tomto nejvlastnějším poli architektově, budete téměř zklamáni. Uvidíte interieury velmi umělé

a z drahých dřev pracované, nákladné, vystavené však nikoli, aby se demonstrovalo jak se má bydlet, nýbrž jak dovedně je možno dřevo opracovati, jak vzácná dřeva v Československu máme nebo event. nemáme. Uvidíte interieury »ve hmotách vyvážených«, »vtipně komponovaných«, »moderních«, ale duchem starobylých. Jsou to »jídelny«, »ložnice«, »pánské pokoje« a jiné obvyklé »pokoje«, obsahující všechny nezbytné kusy nábytku, jak tomu bylo v minulém století, tak i dnes, jen že hladké, bezozdobné, ale často i bezpáteřné. Jsem přesvědčen o tom, že velké procento lidí v Československu bydlí v pokojích a dosud málokterí bydlí v bytech, ale protože není výstava snad museem nebo retrospektivou, nýbrž hlavně perspektivou, bylo by bývalo vhodnější demonstrovati na výstavě samé umění moderně bydlet, než ukazovati pokoje zaplněné nábytkem.

Pavilon č. 15, rodinný dům podle návrhu architekta Oldřicha Starého, jest příkladem, jak by se měla vystavovati bytová kultura a, možno-li říci, i životní úroveň. Bydlí se všude: v pokojích, na terase na domě, na terase u domu; všude je myšleno na bydlení a to vpravdě ušlechtilé. Přes to, že obytná plocha domku nepřesahuje 80 m² (podle zákonů o státní záruce a daňových úlevách), možno říci, že se bydlí hygienicky ba komfortně.

Snahou projektantovou bylo vytvořiti typ, nikoli neodpovědný experiment, neboť ten by tu jistě nebyl na místě, ten by jen poškodil v laických očích sociální poslání nové architektury, nýbrž typ rozumný, rozvážený. A typu ušlechtilého a obydlitelného tu opravdu dosaženo bylo. Starý zmenšil prostory na míru možnosti, již je velmi těžko správně odhadnouti, zvláště u malého domku, kde se často ve snaze po úspěšnosti přestřelí a dochází k prostorám téměř neobydlitelně poddimenzovaným. Zde však máte dojem, že projektant uvažoval o každém centimetru, o který by se daly prostory zvětšiti a nepřekročilo se stanovených 80 m².

Architektura domku a jeho vnitřní zařízení vyplývá samozřejmě z jeho racionální dispozice; dřevěný nábytek je opravdu bez formových zámyslů nebo předsudků (praktické noční skřínky u postelí, stůl v dětském pokoji, montovaný ze slabých profilů dřev). Postele jsou z niklovaných trubek čtvercového profilu. Židle v ložnici a v obývacím pokoji, z niklových trubek provedené, jsou vyplétány žlutými resp. červenými popruhy. Zdají se býti pohodlnějšími, než židle Breuerovy; jsou však labilnější. Zařízení jídelního koutu a dětského pokoje doplněno velmi vkusnými standardními židlemi z ohýbaného dřeva, jež harmonují s ostatním funkcionálním zařízením domku. Železné schodiště s dřevěnými stupnicemi je lehké, velmi úsporné, ale hřmotivé a málo vhodné pro výstavní domek, jímž projdou tisíce návštěvníků, kteří rozvíklají konstrukci tak, jak nebude v normálně používaném domku ani za 20 let.

Obývací pokoj tvoří s jídelnou a pracovnou jeden prostor obytný, což je zvláště u malého domku téměř třeba, nemá-li se zdáti bydlení příliš stísněné. Jest však jistě chybou, nemůže-li se pracující člen rodiny od ostatních separovati. Oddělení kuchyně od jídelního koutu předsíňkou s východem na zahradu jest velmi výhodné. Rozměry kuchyně jsou malé, přece však jen úplně dostačující. Nevhodné jest jen umístě-

ní stolu pod oknem, jež se otevírá dovnitř. Toto nedopatření vzniklo změnou v projektu: na místě oken vysunovacích byla provedena okna otvírací. — Daly by se vytknouti snad ještě i jiné závady, z nichž mnohé by byly otázkami názorů. Jest však beze sporu, že domkem Starého je dokumentováno příkladné umění bydlet a že by nám bylo jen záviděti, kdyby tento domek odpovídal průměrné životní úrovni u nás.

Dům Svazu československého díla od arch. Jos. Havlíčka, situovaný k tomuto domku téměř symetricky v levé části výstaviště, jest typový nájemný dům, zevně úměrný a vkusný (provádějíci firmou však trochu »poopraven«), uvnitř prostorný, ekonomicky konstruovaný obdobně jako domek arch. Starého z křemelínových tvárnic »Isostone«. Dokumentuje názorně, jak je možno nepečlivým provedením zdiskreditovati věc moderní architektury. Pokoje jsou prostorné, dlouhými okny skvěle osvětlené; příslušenství jest však příliš a zbytečně komplikované: mezi vstupní předsíní a kuchyní jest přípravná, vlastně druhá předsíň, aby se oddělovalo kuchyňské hospodářství od části obytné. Myšlenka zařídit každý byt jiným architektem, dobrá v podstatě, nebyla správně pochopena a do důsledků dořešena: není tu interieuru, který by byl úplně vyřešen a sharmonován, který by v daném bytu opravdu »seděl«. Celý domek vypadá jako výstava nábytkových zařízení od různých autorů v bytech náhodně umístěných. Tu a tam postřehnete vtipný nábytkářský detail, zajímavý kus nábytku, tu a tam zase z některých věcí je vám příliš patrné, že při navrhování bylo myšleno spíše na čistý výkres než na skutečný materiál a skutečnou potřebu. Jest to výstava kusů nábytku, nábytkových zařízení a nikoli bytů a demonstrace kultury bydlení. Úhrnem je vám líto úsilí, jež pro nedostatek času především, ale též i pro nedostatek vhodné organizace a nezbytné, velké obětavosti, jež takového díla vyžaduje, nedozrálo. — Zajímavé jsou realizované návrhy na nejmenší byt z letošní jarní soutěže Svazu čsl. díla. Honzíkův byt jest opravdovým strojem na bydlení, důsledně domyšleným. Vzhledem k nevhodné instalaci zdá se býti tento nejmenší byt bydlením nejnouzovějším. Jeho opravdové hodnoty (rozdělení bytu na část spací a část obytnou, ekonomisace v provozu a j.) by se uplatnily při celém domku tímto způsobem zařízením. Druhý návrh arch. Kupky, z téže soutěže, poctěný I. cenou, byl realizován a vystaven v hlavním paláci. Jest to jediná prostora, rozdělená skřínkami, nesažajícími až ke stropu. Oddělení kuchyně od ostatního bytu není možno. Veškeré výpary a vůně z kuchyně i při nejlepší ventilaci pronikají volně celým bytem. Ekonomické uspořádání bytu tento principiální nedostatek nevyvažuje.

Cílem těchto poznámek není otázka nábytku, nýbrž problém bydlení, obydlitelnost a kultura bydlení. Proto se nezabývám šířeji různými interieury v hlavním paláci a jinde vystavenými. Přece však bych se rád zmínil o interieurech arch. Vaňka, jimiž je zařízen Elektrostatek. Jistě, že to nejsou »výboje«, ale určité jsou to řemeslně promyšlené nábytky, v nichž se dobře bydlí a není to konec konců to nejhlavnější?

Kultura bydlení a umění žiti se neprojevuje v ohromnosti prostorů a přepychovosti zařízení. Dnes to ne tvrdí jistě už nikdo. O umění bydlet by však také nesvědčilo, kdybychom usilovali o bydlení blízké cam-

pingu. Dnešní hospodářská tíseň vynucuje si malý byt o velmi malé ploše obývací. Nebylo by správné, aby tato nezbytnost byla považována za pokrok a za zvýšení kultury bydlení, neboť nový byt musí být funkcionální nejen technicky, ale i psychologicky — krátce musí to být byt, v němž se opravdu bydlí.

V Ě D A A P R Á C E

Je elektřina movitou věcí?

Nejvyšší soud v Brně jednal 21. září 1928 o zmateční stížnosti státního zastupitelství v Hoře Kutné, které se dožadovalo zrušení rozsudku, jímž byl osvobozen od obžaloby ze zločinu krádeže tesařský dělník A. B. (Jméno obžalovaného netřeba snad uvádět. Je uvedeno číslo obžaloby). Příklad je zajímavý po nejedné stránce: nejvíce potěší na tomto případě laika zajisté okolnost, jak bedlivě uvažoval soud o případu, (viz citáty právnických autorit a materiál snesený v odůvodnění rozsudku) ač šlo o delikt nevelký a obžalovaný, člověk zřejmě prostý a žádnou společenskou mocí nenadáný by byl patrně přijal bez reptání a nákladných instančních cest nějaký týden podmíněného trestu. (Byl zachovalý, otec rodiny atd.) Je příjemno vidět, že soudcové i v ústranní provinčních soudů zacházejí opatrně s právem i tam, kde je velice subtilní. K hodnocení případu — a k vyvarování se případných pokusů na vlastním elektrickém vedení jest třeba uvážit, že zde jde o případ kuriosní, a že mnoho »kolegů« pana A. B. sedělo nejen týden pro delikty k nerozeznání podobné.

K porozumění případu samého pak je třeba znáti dva paragrafy našeho trestního zákona:

§ 171 tr. z.: »Kdo pro svůj užitek cizí movitou věc z držení někoho jiného bez jeho přivolení odejme, dopustí se krádeže.«

§ 173 tr. z.: »Podle částky stává se zločin krádeží, činí-li tato částka nebo cena toho, co bylo odňato, více než dvě stě korun.«

Rozsudek, kterým se Nejvyšší soud zabýval, má toto znění; (doslovný opis: typografická úprava a poznámky v závorkách, za paragrafy jsou vysvětlivky referenta):

*

Jménem Republiky!

Krajský soud v Hoře Kutné uznal po hlavním přelíčení 16. března 1928 takto právem: Obžalovaný A. B. 41-letý, ženatý, tesařský dělník v N. N. propouští se podle § 259/3 tr. řádu z obžaloby, že odňal pro svůj požitek v době od srpna 1927 do října 1927 v II. II. z držení a bez přivolení správy Elektrotechnického svazu československého v Kolíně proud v ceně Kč 439.20 h, tudíž cizí věc movitou v ceně přes 200 Kč, čímž prý se dopustil zločinu krádeže podle §§ 171, 173 trestního zákona.

D ů v o d y.

Obžalovaný A. B. jako člen Elektrotechnického svazu československého v Kolíně používal od 15. III. 1927 elektrického proudu dodávaného tímto svazem. Dne 3. srpna 1927 zažádal o vypojení sítě k přestavbě domu, což mu bylo povoleno se souhlasem správy Svazu s tím, aby po dokončení stavby požádal o nový elektroměr. Obžalovaný sice přestavbu již počátkem září 1927 dokončil, o nový elektroměr však nepožádal, nýbrž zapojil na elektrickém vedení Svazu čtyři dráty a bez vědomí Svazu proudu používal. Věc vyšla na jevo 3. října 1927, kdy byl obžalovaný přistižen svědky V. D. a F. P., jak svítí čtyřmi žárovkami,

Ježto však úhrnná cena proudu nemohla být přesně zjištěna, nahradil obžalovaný po zahájení vyšetřování škodu Svazu, vypočtenou podle jednotných podmínek při prodeji elektřiny nízkého napětí, platných pro členy Svazu, a to penízem 1.159 Kč 20 h, z kteréžto částky 439 Kč 20 h připadá na neoprávněný odběr proudu podle bodu 25. zmíněných podmínek.

Tento skutkový děj má soudní dvůr za zjištěný a prokázaný úplným doznáním obžalovaného, jež souhlasí i s ostatními vyšetřovacími okolnostmi, zejména výpověďmi svědků V. D. a F. P., dále s obsahem jednotných podmínek čl. elektrotechnického svazu a jež je podporováno i obsahem trestního oznámení. Obžaloba přičítá tento skutkový děj obžalovanému k vině, kvalifikujíc jej jako zločin krádeže. Soudní dvůr uváživ právě zmíněné výsledky průvodního řízení a obhajobu obžalovaného nenabyl přesvědčení o vině jeho ze zločinu krádeže ani ze zločinu podvodu a to z těchto důvodů:

Předmětem krádeže podle § 171 trestního zákona může být jen cizí věc movitá. Podle přesvědčení soudu běží sice v daném případě o elektrický proud *cizí*, totiž Elektrotechnickým Svazem v Kolíně vyráběný a konsumentům dodávaný, *neběží však o věc movitou ve smyslu trestního zákona*. Trestní zákon sám ovšem pojem věci jako takové ani pojem věci movité nedefinuje. Nelze proto v něm nalézt ani pro kladný ani pro záporný názor, zda elektrická energie je věcí movitou, opory. Otázka ta konečně není v dnes platném právu našem rozřešena pevně ani pro obor práva soukromého, kde sice lze eventuelně subsumovati elektrickou energii jak pod pojem věci ve smyslu § 285 občanského zákona (»... co slouží potřebám člověka«), tak pod ustanovení § 292 občanského zákona (... věci, které smysly nelze vnímat), méně však pod pojem movité věci podle § 293. občanského zákona. Konečně i kdyby pro obor práva soukromého byl at ustanovením zákonným at analogickým používáním předpisů o movitých věcech přijat názor, (tak resoluce I. vědeckého sjezdu právního 1904), že elektřina je movitou věcí, nebylo by to závazno pro obor práva trestního, jakožto materie zcela odchylná a na jiných zásadách spočívající. Pojmy trestního práva dlužno, pokud není výslovných ustanovení zákonných, vykládati ve smyslu běžném, třebaž snad šlo o pojmy v soukromém právu přesně výtčené, (tak Nejvyšší soud o pojmu »držení« v §u 171. trestního zákona: Sb. ministerstva spravedlnosti 59/20, 129/21). Takovým pojmem je také předmět krádeže, věc movitá. Velká většina teoretiků trestního práva a také judikatura Nejvyššího soudu stojí na stanovisku, že elektrická energie kinetická movitou věcí není ve smyslu trestního zákona, a vzhledem k tomu, že ani přírodní věda dosud povahy elektrického proudu spolehlivě neřešila, je otázka ta spornou i v oboru právníctví, pokud ji zákon výslovně neřeší, jak se stalo na příklad v Německu zákonem z 9. dubna 1900, stíhajícím trestně bezprávně vzetí neboli odvádění elektřiny, jež se v zákoně tom nazývá »Elektrická práce« (Vážný, Sb. rozh. n. s. č. 1891). V teorii pak až na ojedinělé výjimky, na př. Milota: Učebnice obojího práva trestního (1926, strana 327), je zastáván názor, jak shora vysloveno, že elektrická energie stejně jako na příklad vodní síla, předmětem krádeže nemůže být (Kallab, Předmět krádeže dle práva rakouského, Právník 1907, zejména strana 858 až 859), neboť věcí ve smyslu § 171 trestního zákona rozumí se věc hmotná a movitá ve smyslu přirozeném (Mirička, Trestní právo hmotné 1924, str. 80) »Eine Sache, die corporaliter vorhanden, die greifbar, messbar, wägbar, äusserlich zu erfassen ist.« (Janka, Strafrecht 1902, str. 229, 232), kdežto elektřina kinetická je pouhou silou, energií, a může

býti proto pouze předmětem podvodu nebo poškození věci, jinak však podle platného práva je beztrestné furtum usus (tak Lammasch, Grundriss des Strafrechtes 1906, strana 70). Platné právo trestní chrání proto energii elektrickou jen nepřímo, totiž ochranou poskytovanou vodičům jejím (§§ 89, 175 lb, 318 trestního zákona).

Soudní dvůr, postaviv se proto zásadně na stanovisko, že elektrická energie movitou věcí není ve smyslu posud platného trestního zákona a že ku osnově nového trestního zákona přihlížeti nelze, sprostil obžalovaného z obžaloby v tomto směru naň vznesené bez ohledu, co prosvítíl, a prosvítíl-li dle výpovědi svědka Durdíka proudu i pod 200 Kč, třeba ostatní náležitosti §u 171 trestního zákona v objektivním směru byly splněny a třeba i po stránce subjektivní zlodějský úmysl obžalovaného byl v jednaní jeho prokázán. Obžalovaný sám doznal, že se souhlasem Svazu při přestavbě svého domu vypíal elektroměr a také doznal, že po dokonání stavby zapíal čtyři dráty na vedení elektrické k odnětí proudu a jeho spotřebě k svým účelům, aby se tak obohatil bezplatnou dodávkou proudu bez vědomí a bez svolení výrobce, totiž Svazu.

Hledíc k tomuto zjištění nelze podle přesvědčení soudu spatřovat v jednaní obžalovaného ani skutkovou podstatu zločinu podvodu. Podle přesvědčení soudu jednal obžalovaný v úmyslu ziskném. Ale obmysl tento nelze stotožňovat s úmyslem poškozovacím jak jej předpokládá § 197*) trestního zákona. Tento je dán pouze v tom případě, když pachatel pomýšlel netoliko opatřiti si zisk, ale zejména svým úmyslem jednaním poškoditi někoho třetího. V daném případě však nelze z jednaní obžalovaného poškozovací úmysl dovoditi.

Soudní dvůr však neshledal ani po stránce objektivní v jednaní obžalovaného zločin podvodu. Obžalovaný nic lstivého nepředstíral, ani vůči Svazu nijak lstivě nejednal. Vypojení z elektrické sítě, jak potvrdil svědek Durdík, se stalo se souhlasem Svazu, a to ku přestavbě domu obžalovaného, kterou tento skutečně v srpnu 1927 provedl. V tomto jednaní obžalovaného nelze tudíž nic lstivého spatřovati. Za takové však nelze podle přesvědčení soudu pokládati ani to, že obžalovaný poté zapojil dráty na elektrické vedení Svazu a proudu jím vyráběného používal, neboť spočívá v tom pouze odnímání, konsumování proudu bez vědomí a bez svolení výrobce, resp. vlastníka, a to pro užitek konsumentův, zde obžalovaného, tedy typické znaky krádeže podle §u 171 trestního zákona, nikoliv však uvedení v omyl správy Svazu způsobem objektivně nepravdivým. Nelze však v daném případě mluvit ani o nějakém lstivém využívání omylu neb nevědomosti Svazu, neboť nehledíc k chybcímu znaku lstivosti bylo jednaní obžalovaného pouhým svépomocným přisvojením si proudu elektrického bez vědomí Svazu vyvolaným potřebou obžalovaného, aniž by tento něco Svazu předstíral nebo nějak lstivě jednal. Ježto pak, jak již shora zdůvodněno, o poškozovacím úmyslu soudní dvůr vůbec přesvědčení nenabyl, neshledal soud v jednaní obžalovaného ani skutkovou podstatu zločinu podvodu, a proto ho z obžaloby i v tomto směru podle §u 259/3 tr. ř. propustil.

V Hoře Kutné, dne 16. III. 1928.

Lešovský v. r.
Dr. Zettl v. r.

*

*) § 197 tr. ř.: »Kdo lstivým předstíráním nebo jednaním jiného uvede v omyl... dopouští se podvodu.

Zmateční stížnost státního zastupitelství brojila proti výroku nalezacího soudu, jímž byl A. B. osvobozen od žaloby z krádeže. Zástupce generální prokuratury nemá podle zákona právo, rozšiřovati zmateční stížnost. Jelikož pak generální prokuratura (generální advokát Minařík) zastává právnícky správný názor, že elektrický proud (elektřina kinetická) není skutečně věcí movitou, navrhla zamítnutí zmateční stížnosti a potvrzení osvobozujícího rozsudku.

Senát Nejvyššího soudu za předsednictví presidenta Bukáčka se k názoru generálního advokáta připojil a rozsudek, jímž byl A. B. od obžaloby ze zločinu krádeže osvobozen, potvrdil.

Nutno ovšem podotknouti, že se zmateční stížnost státního zástupce neobraccela proti výroku soudu, kde nalezací soud mluví o tom, že obžalovaný neměl poškozovacího úmyslu a podvod že je a priori vyloučen. Nelze ovšem vyslovovati dohadů, jak by v tomto případě bylo vyznělo votum generálního advokáta.

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvedl, že nemáme dosud zákona, jenž by elektřinu subsumoval pod pojem movité věci, a že nelze Nejvyššímu soudu předbíhat legislatuře.

Pro zajímavost lze uvést, že v některých státech byl přijat velmi stručný zákon o jednom paragrafu a jedné větě: »Elektřina je movitou věcí ve smyslu trestního zákona.«

—gel—

NOVÉ KNIHY

J. V. Figulus a jeho africká dobrodružství. V nově založené knihovně »Knihy osudů a práce«, kterou vydává »Orbis« (Praha XII.), jako první svazek vychází vzpomínky posledního mužského potomka J. A. Komenského, vypsané A. Polavským. Je to historie pestrého života muže, který prošel jižní Afriku ještě v dobách, kdy kolonizace nezasáhla všechny kraje, který dle potřeb byl zámečnickem, kupeckým mládcem, zahradníkem, holičem, záračným lékařem, policistou, diamantokopem, lovcem, vojákem, toulal se nitrozemím, viděl růst Kapské město, Kimberley, prožil nebezpečí hrozící bělochu v divokých a neznámých končinách, bojoval s černošskými kmeny, na straně Burů s Angličany, zažil horečky diamantových a zlatokopecských shonů. Cena knihy, již provází řada fotografií, jest Kč 22.—.

Tereza Nováková: »Výbor z beletrie«, vydáno jako 68. svazek »Sbírkou souvislé četby školník«. K výboru obsahujícímu vedle kratších prací beletristických výňatek z »Dětí čistého živého« k podávajícímu obraz tvorby autorčiny, napsal úvod literární kritik prof. Arne Novák. Cena knihy Kč 7.50. Nakladatel F. Topič, Praha I., Národní tř. 11.

Konsulární zástupci v zemích civilisovaných se zřetelem k právu československému. Napsal Dr. Ladislav Vošta. Vydal »ORBIS« (Praha XII.). Cena Kč 25.—. Obsahuje přehled vzniku a vývoje konsulárního zřízení, prameny konsulárního práva, druhy a třídy konsulárních zástupců, jejich jmenování, uznání, funkce, výsady a privilegia.

K dnešnímu číslu jsou přiloženy složenky pošt. úř. šek. Prosíme pány odběratele, aby jimi vyrovnali event. nedoplatky a předplatili IV. čtvrtletí.

Administrace.